Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл МАРТ 28 СРЕДА

№ 73 (9149).

Өртээ 2 көп.

Л. И. Брежнев ГФР-ниң элчинин хүлээп алган

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 26-да Германияның Федеративтиг Республиказының ССРЭ-де элчини У. Замны март 26-да хүлээп алгаш, ооң-биле эп-найыралчы беседаны кылган. ГФР-ниң федералдыг канцлери В. Брандтының хууда чагаа-бижиин Л. И. Брежневке элчин дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. П. Бондаренко, ГФР-ниң ССРЭ-де элчин чериниң чөвүлекчизи Г. Алекси олар беседага олурушканнар.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларында

БИИ-ХЕМ РАЙОНДА МЕХАНИЗАТОРЛАР ЧЕДИШПЕС

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер талазы-биле доктаамал комиссиязынга март 23-те Бии-Хем районда механизатор кадрларны белеткеп турарын чугаалашкан. Механизатор кадрларының белеткели районда кандыг байдалда турарын райкүүском даргазы **М. К. Дамчай** комиссияга илеткээн. Тарылга кампаниязын чедиишкинниг эрттирерингө Бии-Хемге 388 механизатор херек болуп турарын ол дыңнаткан. Ам ында 291 кижи бар, а 97 механизатор чедишпес. Оон ыңай 122 кижини өөредип турар.

Доктаамал комиссияның бо хуралынга депутаттар—көдээ ажыл-агый министри **Т. Т Лаасол**, СЭКП Өвүр райкүүскомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, «Кара-Хаак» совхозтуң директору **В. И. Евтушков**, СЭКП Тыва обкомунуң килдис эргелекчизи **М. Е. Абрамов** олар санал бергеннер. Бии-Хем районга часкы тарылга нарын, берге байдалдыг болур дээрзин олар саналыынга чугаалааннар. Эрткен күстүң агаар-бойдузунуң багай уржуктарындан күскү чер аңдарылгазының планы күүсеттинмээн, ынчангаш 15 муң гектар черни чазын удур аңдарар болгаш тарылганы 8—10 ажыл хүнүнде чорударары. Ол хуусааны уадыр болза дүжүт чидириглиг болу бээри чугаажок. Мооң ужурунда механизатор кадрларны дүрген болгаш шынарлыг белеткеп алыры хүннүң чугула айтырыы болу берген. Тарылганы шалыпкын эрттирерингө механизаторларның ийи ээлчеглиг ажылдаарын организастаары чугула.

Бо айтырыгның талазы-биле райкүүскомнуң боттандырып чоруткан ажылдарында четпестер барын комиссия демдеглээн. Чижээ, «Сельхозтехника» салбырының чанында организастаан курсту четчелевээн, кичээлдерни үзүп турар таварылгалар бар. Районнуң ажыл-агыйларында тургустунгулаан курстарда өөренип турарларның билииниң деңнелинче, өөредип турарының шынарынче кичээнгей салбайн келген.

Комиссияның хуралынга механизаторларның өөредилгезинче кичээнгейни күштелдирерин райкүүскомга болгаш ооң көдээ ажыл-агый эргелелинге дагзып, дээштиг хемчеглерни алырынче кыйгырган. Механизаторларның чедишпейн турарын барымдаалааш, ажыл-агыйларда трактор башкарып шыдаар, практиктиг кижилерни шылгалдалар дужааткаш, ону башкарар шынзылгаларны тыпсыр талазы-биле хемчеглерни ап чорударын саналдаан. Ол ышкаш райкүүском болгаш ажыл-агыйлар көдээ ажыл-агыйда механизатор кадрларның күш-ажыл байдалын экижидер база оларны быжыглаар талазы-биле хемчеглерниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың апрель 14-теги доктаалын боттандырар хемчеглерни ап чорударын дааскан.

Райкүүском болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары механизаторларның техникага камналгалыг болганы дээш, часкы чер аңдарылгазын өйшаанда шынарлыг чорутканы дээш чергелиг чүүлдер дээш материалдыг шаңнал-макталдарны ажыглаарын практикалавайн турарын ук комиссия демдеглээн. Ол талазы-биле партияның болгаш чазактың доктаалдарын күүседиринче кыйгырган. Кижилер дугайында сагыш салыышкын механизатор кадрларның чедишпестээр чоруун болдурбазынга улуг идиглиг болур дээрзин орта демдеглээн.

Ол ышкаш комиссия школачыларны механизатор мергежилге хандыкшылар дээш тайылбыр ажылын калбартырынче кичээнгейни угландырган. Бии-Хем районда механизатор кадрларның мергежил бедидеринче кошкак кичээнгей салып турарын айыткан. Бүгү механизаторларның 47-ле хуузу I болгаш II класстыг болуп турарын ооң-биле тайылбырлап болур. Оларның мергежилин бедидерин чедип алыры дээрге-ле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, техниканың ажыглалын экижидеринге улуг ужур-дузалыг, оларның материалдыг сонуургалын көдүрер дээрзин ол хуралга демдеглээн.

Механизатор кадрларны районга четчелээриниң бир курлавыры херээженнерни ол мергежилге хандыкшылдары, ындыг механизаторларның тускай бригадаларын, звеноларын тургузарынче сагыш салыры болур. «Тииелге» совхозта мал чеми белеткээр «МТЗ-50» маркалыг тракторларлыг херээжен механизаторлар звенозу ажылдап турарын үлегер кылдыр комиссия адаан. А Бии-Хемде чаңгыс-ла херээжен механизатор бар болуп турары канчап-даа таарышпас.

Күүскомга комиссияның хүлээп алган шиитпирин чугаалажып көөрүн болгаш ооң күүселдезин 1973 чылдың апрель 30-ге чедир дыңнадырын эш М. К. Дамчайга комиссия дааскан.

Часка БЕЛЕТКЕЛ

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ҮРЕЗИННЕР ДЭЭШ

Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ол сорулгаларның чедиишкинниг боттаныры хову ажылдакчылары бо чылын кандыг дүжүттү өстүрүп алырындан улуу-биле хамааржыр. Ол ышкаш дүжүттен мал ажылының деңнели база хамааржыр апаар. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидеринге үнүш өстүрериниң агротехниктиг дүрүмнерин шыңгыы сагыыры-биле чергелештир сорттуг болгаш райончуттунган үрезиннерни чаштырары улуг ужур-дузалыг.

Тараа культураларының сорттуг үрезиннерин тарылгага ажыглаарынче Таңды районнуң ажыл-агыйлары онза кичээнгей салып келген. Эрткен чазын ук районга чаштырган ындыг үрезин 81,4 хуу турган. Ол ышкаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларынга үрезинниң 94,4, Бии-Хемниң—76,3, Каа-Хемниң — 76 хуузу сорттуг турган. Үстүнде адаанывыс районнарга кол тараа культуразы — кызыл-тастың үрезини база бүрүнү-биле сорттуг турган.

Келир күзүн чаагай дүжүт алырының ол курлавырынче бо чылын база-ла ол районнарда амдыгааштан улуг сагыш салып турары таварылга эвес. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң тараажылары ам безин тараа культураларының үрезининиң 87,5 хуузун I болгаш II класстыы кылдыр белеткеп алган. Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында, «Бурунгаар», «Саян», «Өөк», «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта сорттуг үрезиннер белеткелинче улуг кичээнгей салып турар.

Ынчалзажок тараа культураларының сорттуг болгаш райончуттунган үрезиннеринче республикада ниитизи-биле ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын айтыр апаар. Эгир чылын чаштырган үрезинниң 66,2 хуузу сорттуг, а 59,8 хуузу райончуттунган болуп турганын айтырга-ла четчир.

Чамдык районнар ол чугула курлавырже кончуг кошкак сагыш салып келген. Чижээ, Чөөн-Хемчик районга эрткен чылын тараа культураларының сорттуг үрезини чүгле 21,1, Эрзинге — 13,9, Бай-Тайгага—40,2, Барыын-Хемчикке—42,2, Улуг-Хемге — 59,4 хуу болган. А райончуттунган үрезиннерни чаштырганы оон-даа эвээш. Мындыг харысаалга чок чоруктуң уржуу-биле ынчан ук районнар ортумаа-биле бир гектарга оңаашпыр чүгле 3—7 центнер дүжүт алган.

Республикада тараа культураларындан кызыл-тасты сорттуг үрезин-биле тарыыры чүгээр — ниитизи-биле 85,8 хуу, а эң кудуу деңнелде сула, чиңге-тараа биле арбай болуп турар. Чөөн-Хемчик район 1972 чылда кызыл-тастың сорттуг үрезинин чаштырарын ооң мурнундагы чыл-биле деңнээрге, 41,5 хуу чедир кызырган, азы 4253 гектарга чаштырар турган, 2450 гектарга чаштырган.

Картофельдиң сорттуг үрезинин олуртуру республикада оон-даа дора. Эгир чылын бүгү тараан картофельдиң чүгле 14,8 хуузу сорттуг үрезинниг болган. Ону кандыг деңнел дээрил! Чогум-на ооң хараазындан картофельдиң гектардан ортумак дүжүдү чүгле 37,1 центнер болган. Бо чугула культураның сорттуг үрезиннерин четчелээринче сагыш салыры чугула.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидеринге сорттуг, ылаңгыя райончуттунган үрезиннерни тарыырынче шилчиири улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, колхозтарда болгаш совхозтарда 1972 чылда райончуттунган сорттуг үрезинниг тараа культураларын чаштырары кызыл-тастап өскези, кудулаан. Чижээ, 1971 чылда республикага арбайның райончуткан сортун 9,4 муң гектарга чаштырган болза, 1972 чылда ол чүгле 5,4 муң гектар болган, а суланы ынчан 6,5 муң га черге тараан болза, эрткен чылын чүгле 3,1 муң гектарга, чиңге-тарааны—7,7 муң гектарга, а эрткен чылын—2,4 муң гектар-ла черге чаштырган.

Ол четпестерниң тургустунуп келген чылдагааннарының бирээзи Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязындан республиканың совхозтары болгаш колхозтары тараа база мал чеми культураларының райончуткан сорттуг, бедик репродукциялыг үрезинин сөөлгү чылдарда ап көрбээнинде болуп турар. Чыл бүрүде бедик репродукциялыг үрезинге херегдел 2100 тонна болуп турда, 1968 чылдан 1972 чылга чедир чагыгларны 149-ла тоннага күүсеткенин айтырга четчир. Бир эвес Дуржулга станциязы 1972 чылда кызыл-тастың элита биле бирги репродукция үрезинин садар сорулга-биле 1270 тоннаны бүдүрген болза, республиканың ажыл-агыйларында онза чедишпейн турар — арбайның, суланың болгаш чиңге-тарааның элита үрезинин шуут өстүрбейн келген. Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы тараа биле мал чеми культураларының бедик репродукциязын бүдүрер, көдээ ажыл-агый культураларының сортун чаартыр, сортун солуур үрезин өстүрер чаңгыс-ла ажыл-агый ол. Ындыг турбуже, республиканың ажыл-агыйлары каш чыл улай оон кызыл-тастан өске суланың, арбайның болгаш чиңге-тарааның элита үрезинин ап көрбээн.

Сөөлгү чылдарда ажыл-агыйларда суланың, арбайның, мал чеми культураларының, ылаңгыя хөй чылдыг сигеннерниң тарылгазын көвүдедириниң күсели-биле тарылга шөлүнүң структуразын өскерткен. Ынчалза-даа колхозтар болгаш совхозтар ол культураларның бедик репродукциялыг үрезинин тыптынар чери чок. Харын-даа, өске ажыл-агыйларны чугаалаваска, тараа болгаш мал чеми культуралар үрезини өстүрер ажыл-агыйлар безин үрезинге хереглээри-биле хөй чылдыг сигеннерниң, чиңге-тарааның, арбайның эргежок чугула хемчээлдиг үрезинин албайн турар.

Бо чылын тараа культураларындан кызыл-тастың сорттуг үрезинин чажар шөл калбарар апаар. Чүге дизе, үрезин өстүрер ажыл-агыйлар ооң элита үрезинин садып алган, ол ышкаш суланың сорттуг үрезини элээн көвүдээр. Ынчалза-даа оон өске тараа культураларының сорттуг үрезинин чажары көвүдевес. Ынчангаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы сула биле арбай ышкаш тарааларның, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерниң элита үрезинин бүдүреринче онза кичээнгей салза чогуур. Олче кичээнгей кошкак турда тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн бедидип шыдавас. Республикада хөй чылдыг сигеннерниң үрезинин бүдүрер база садар «Элегес», «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», «Барлык» совхозтар, Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхоз ышкаш үрезин өстүрер ажыл-агыйлар бар. Ол хиреде ук ажыл-агыйлар ол хүлээлгезин күүседип шыдавайн турар болгаш бедик репродукцияның сорттуг үрезинин албайн келген. Үрезин өстүрер ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бүгү көдээ ажыл-агый культураларының бирги болгаш ийиги репродукцияның райончуткан сорттарын бүдүрүп, ооң-биле республиканың ажыл-агыйларын хандырарынче, 1973—75 чылдарда райончуткан сорттар чаштырарынче калбаа-биле кирер арганы бээр болза чогуур. Ооң-биле Тываның тараажыларының мурнунда 1973 чылда болгаш тоску беш чылдың дараазында чылдарында тургустунган сорулгаларны күүседиринге төлептиг үлүүн кирер ужурлуг.

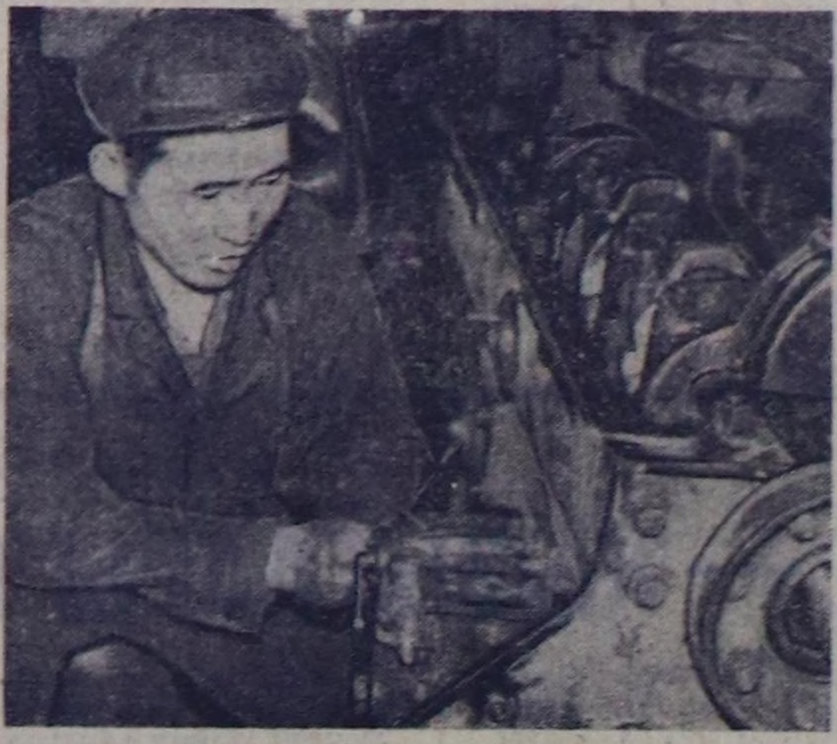

«Сельхозтехника» каттыжыышкынының районнар аразының Чадаана салбырының ажылы частың бо хүннеринде түлүктээн. Ында машина-трактор мастерскаязының шимчедикчи септекчизи Петр Байыр-оол хүнде үлүүн 130 хуу чедир күүседип турар. Дунзаалакчы Андрей Шумовтуң кылган ижи база эвээш эвес.

ЧУРУКТА: Петр Байыр-оол (үстүнде) шимчедикчи септеп, А. Шумов үс радиаторун хынап тур.

А. КРИВОНОЖКИННИН фотозу.

ХӨЙНҮ КЫЛЫР

ТООРА-ХЕМ. Коммунистиг субботник хүнүнге Тожу районнуң ажылчы чону хынамчалыг белеткенип, кижи бүрүзү хөй ажыктыг ажылды кылырын хүлээнип турар.

Район төвүнүң чурттакчылары болгаш албан организация черлериниң ажылдакчылары үш бригада болуп алгаш, школалар, эмнелге болгаш культура албан черлеринге одаар ыяшты белеткээринге ажылдаарын дугурушкан. Олар 600 кубометр ыяшты белеткээр.

Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң, районнуң амыдырал хандырылга комбинадының, септелге-тудуг участогунуң болгаш өске-даа коллективтерниң ажыл-ишчилери апрель 21-де хөй продукцияны бүдүрерин аазап турарлар.

Коммунистиг субботник эрттирериниң район штавының баштайгы саңаашкынын ёзугаар алырга, Тожу районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың фондузунче беш муңдан эвээш эвес рубльди шилчидер.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Апрель 21 — Коммунистиг субботник

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районнуң ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары Коммунистиг субботник хүнүнде кажаңгызындан-даа артык бүдүрүкчүлүг ажылдап тургаш, ажылдаан акшазын беш чылдың фондузунче киирерин шиитпирлээннер.

Ажыл-агыйның 30 кижизи Самагалдай суурнуң чаагайжылылгазынга ажылдап хүнзээр. Олар манза-биле 50 метр тротуарны кылыр, 25 ыяшты олуртур болгаш өске-даа чүүлдерни кылыр. Шуурмакка 40 кижи Коммунистиг субботникке киржир. Бо ажыл-ишчилер 16 кубометр дилген материалды, 100 кубометр одаар ыяшты белеткээр.

Ыяш ажыл-агый чериниң ишчилери тоску беш чылдың фондузунче ол хүн дөрт чүс-тен эвээш эвес рубльди шилчилерин шиитпирлээн.

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда 140 кижи субботникке киржир. Олар чеди муң рубльдин продукциязын бүдүрер.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

МОСКВАЧЫЛАР «КЫЗЫЛ СУББОТАГА»

Коммунистиг субботниктер алдарлыг күш-ажылчы херектер-биле эртип турар. В. И. Ленин оларның бирээзин «Улуг эгелээшкин» деп адаан. Улуг эгелээшкинниң чаңчылдарын моон-даа соңгаар үргүлчүлээр шиитпирлиинин, коммунистиг ёзу-биле амыдырап, ажылдап өөрениринин дугайын март 26-да «Октябрь» деп киноконцерт залынга Москваның мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилери чугаалашкан.

Хуралдың киржикчилери найысылалдың ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алгаш, апрельдиң 21-ниң хүнүнде Коммунистиг субботникче үнеринче бүгү москвачыларны кыйгырганнар. Ол субботник беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының сорулгаларын күүсединге чугула үе-чада болурун кыйгырыгда демдеглээн. Ол коммунистиг күш-ажылдың ёзулуг байырлалы болур.

(СЭТА).

МОСКВА.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА

Днепр чоогунуң Новомосковское районунуң Калинин аттыг колхозтуң Коммунистиг субботник штавы апрель 21-де ажылдың планын бадылаан. Ол хүн 400 кижи — тараажылар, малчыннар, механизаторлар ажылдаар. Ол ышкаш улуг кижилер-биле кады школачылар база-ла мал кажааларын септеп, чуртталга черлерин чаагайжыдарынга киржир. Олар бүдүн-чартык муң чадаң ыяштарны олуртур. Ажылдап алганы акша-хөреңгини беш чылдың фондузунче шилчидер.

(СЭТА-ның корр.).

ДНЕПРОПЕТРОВСК.

КАМНАП АЛГАН МАТЕРИАЛДАРЫНДАН

— Минскиниң Куйбышев аттыг хөм-галантерея фабриказының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары коммунистиг субботникче шупту, чаңгыс кижи дег үнер деп шиитпирлээн. Коллектив ол хүн анаадазындан хөй — 81 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин хүлээнген.

Фабрика бо чылдың эгезинден бээр 80 муң дөрбелчин дециметр хөмнү, чартык миллион дөрбелчин дециметр торгуну, хөй кылымал алгыны болгаш дериг эттерни камнап алган. Субботникте бүдүрүп үндүрер бүгү продукцияның үштүн бир кезин ол материалдардан бүдүрер.

(СЭТА-ның корр).

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

Р С Ф С Р

Ленинградта С. М. Киров аттыг көдүрер-транспорт дериглелериниң заводунуң тургусканы улуг кранының кол ажыктыг чүүлү—ооң эң-не ылавылалдыы болуп турар. Оон кол механизмнерин чаңчыл болу берген электри шимчедикчилери-биле эвес, харын сугга ажылдаар моторлар-биле шимчедир. Ооң хараазында кранның согуннары элээн маажым дааскинер, он тонна чедир чүъктү көдүрер. Чижээлээрге, ол кранның хевлүн эрттир дүрген эвес шимчээр аргазын судно тудукчулары болгаш монтажниктер онза үнелээрлер.

Моторнуң сугга ажылдаар болганы ооң белдирлериниң болгаш херекселдериниң ажылдаар хуусаазын база узадыр. Кранда редукторлар ам шуут чок, ол чорук ооң конструкциязын бөдүүнчүдүп, улам идегелдиг болдурган.

Ол чаа кран шенелдени чедиишкинниг эрткен болгаш ону Севастопольдуң залай судноларын тудуунуң заводунче чүдүрүп чорудар.

У К Р А И Н А

Ювакрил бүдүрер талазы-биле чуртта баштайгы технологтуг шугум Киевте ажылдап эгелээн. «Тураскаалдыг акрилат» дээр атты алган синтетиктиг ол материалды республиканың Эртемнер академиязының бедик молекулярлыг каттыжыышкыннар химиязының институдунга чогаадып тыпкан. Ол болза малахиттиң болгаш яшманың өңүн болгаш чурумалын өттүндүр көргүзүп турар полимерлиг чүүл болур. Ону тураскаалдыг кылыглар белеткээринге чедиишкинниг ажыглап болур.

Каасталгага херегләэр ол чаа материалдың составында хөй янзы бүдүмел кирген. Ол бүдүмелдерниң дүүштүрүлгезин өскертип тургаш, ювакрилди быжыг, чылытта болгаш соокка шыдамык, кадыг болгаш көрүнгүр кылдыр таарыштырып ап болур.

Оон ыңгыда, бо чаа материалды ажылдап кылыры эптиг. Ону паста хевирлиг кылдыр белеткеп алгаш, херекселдер кылдыр хевирлеп, прессетеп ап болур, а чамдык оон хевирлерин — калбак амалар кылдыр таарыштырып алыр. УССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Ю. С. Липатовтуң бодалы-биле алырга, синтетиктиг яшманы болгаш малахитти бажыңнарның каасталга чүүлдерин шеверлеп кылырынга калбаа-биле ажыглап болур, а оларның чамдык хевирлерин пленка материалдарын, согуушкунга быжыг херекселдерни белеткээринге калбаа-биле ажыглап болур.

Киев.

Б Е Л О Р У С С И Я

Минск областың Фрунзе аттыг совхозунда комбикормнар бүдүрер талазы-биле завод ажыглалда кирген. Ооң күчүзү —ээлчегде 15 тонна продукция бээр. Ынча хемчээлдиг концентраттар болза малдың баш санын үш катап-даа көвүдеткен турда, ажыл-агыйның бодунуң хереглелдерин долузу-биле хандырарынга четчир.

Дуржулганың көргүзүп турарындан алырга, витаминнер, микроэлементилер болгаш өске-даа ажыктыг бүдүмелдер холаан комбикорм малдың продуктулуун 25—30 хуу бедидип турар.

— Фрунзе аттыг совхоз болза республикада комбикорм заводун тудуп алган он ийиги ажыл-агый болур — деп, БССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Ф. В. Мирочицкий дыңнаткан. —Ол-ла ышкаш бүдүрүлгелерни тудары-биле дериглелерни 50 ажыг колхоз болгаш совхоз саткылап алганнар. Ынчаарга беш чылдың төнчүзүнге чедир БССР-ге колхозтарның, совхозтарның болгаш районнар аразының 250 хире комбикорм заводтары ажыглалга кирген турар.

Минск.

А З Е Р Б А Й Д Ж А Н

Кура хемниң аксы талазында, Нефтечала хоорайдан ырак эвесте йодогром заводунуң тудуу эгелээн.

Ол чаа бүдүрүлге йод бүдүрер талазы-биле чуртта эң улуг бүдүрүлге болур. Ленинградтың эртемденнериниң ажылдап кылганы ионо-солчуушкуннуг чукту ажыглап тургаш кылыр дешпилгелиг схеманы ёзугаар ол үнелиг продуктуну химиктер алырлар.

Ындыг арга болза, ол продуктунуң алырының чорудулгазынга аар өртектиг хөмүр-аймааның чүүлдерин ажыглаарын соксадыр. Чукту йод-биле холуп күштелдирериниң чорудулгазы ам туруп турар технологияга бодаарга дөрт-беш катап дүрген болур.

Заводтуң бүдүрүлге цехтери болгаш тургузуглары чоокта чаа Хиллинскиде шинчилеп тыпкан йодогромнуг суглар-ның чанынга тургустунуп келгилээр.

Нефтечала.

(СЭТА-ның корр.).

Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралы

Кремльдиң Улуг ордузунга, март 27-де, Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының V чөвүлел хуралы ажыттынган.

Чөвүлел хуралдың президиумунда — эштер М. А. Суслов, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоков, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги, армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчылары Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, армия генералы В. Г. Куликов, армия генералы С. Л. Соколов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, өске-даа шериг удуртукчулар.

Чөвүлел хуралга киришкеннерге чылыы-биле уткуткан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. Бүгү-армияның партия организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралының киржикчилеринге СЭКП Төп Комитединиң байырлыг чагаазын ол номчуп дыңнаткан.

(СЭТА).

Б Е Д И К Ш А Ң Н А Л

Полиграфияга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр республика типографиязының парлакчызы **Мария Максимовна МИХАЛЕВАНЫ** Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму **Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнаан.

ОНУ БИРГИ СААНЧЫ ДЭЭР

Курган областың «Утятский» совхозунуң сүт-бараан фермазында тургускан социалистиг чарыштың экранынга саанчы Надежда Иванованың чедиишкининиң дугайын улуг үжүктер-биле чоңга чарлапкан. Шынап-ла кыштаглаашкын сөөлзүреп келген, мындыг берге үеде безин ол инек саныңдан-на хонукта 20 килограмм сүттү канчап саап ап шыдап турарыл? Амдыгаа чедир-ле чайгы үеде безин ол хире сүт саапкан кижилер обласка дыка ховар турган болгай.

Ооң ужурундан Надежда Ивановаңы чаңгыс суур чурттуглары бир дугаар саанчы деп адап турарлар. Ол мал ажылының ёзулуг мастери болгаш элээн каш чыл дургузунда ооң рекордтуг чедиишкинин кым-даа ашпаан. Ол бодунга хүлээнген инектериниң бирээзинден-не чыл дургузунда 5000 ажыг килограмм сүттү саап келген. А бо чылын ол 6000 килограмм сүт дээш шиитпирлиг демисежип турар.

Саанчы бодунуң социалистиг хүлээлгезин чарлаарының мурнунда дыка хөй «таарыжыр» болгаш «таарышпас чүүлдерни» тодарадып көрген. Ол совхозтуң зоотехниктери-биле кады инектерниң бызаалаар хуусаалары илередип, мал чеминге хоолулуг протеинниң, каротинниң, минералдыг дустарның кайы хире хемчээлдиин хынаан.

Совхозтуң курлавырлаан мал чеми инектерни тургузу азыраарының үезинде оларга 3-3 килограмм сигенни, кукуруза силозун шыдаар шаа-биле бербишаан, 10-10 килограмм сенажты болгаш сагдынган сүт үлүүнге онаалтыр 300 грамм концентраттарны бээр болза чайлыг чедери санаашкындан илереттинген.

Надежда Иванова бодунуң бедик хүлээлгезин чүгле бодунуң улуг мергежилдиинге болгаш ажыл-херекти эки билиринге, бодунуң шиитпирлиинге бүзүрээш алган деп база болбас. Совхозтуң зоотехниктери саанчыларны мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче кыйгырарда, саар инектерни «чаарттып, солаан», эң сүткүр дээн инектерге үндезилээш, эки уксаалыг инектер бөлүүн тургускан. Инектерниң составын чаарттыры-биле дуңгужун төрээн кара-шокар инектерни фермага өстүрүп эгелээн. Машина-биле инек саарының мастерлери инектерни ажаап-тежээриниң болгаш чемгерериниң эң-не камналгалыг болгаш таарымчалыг аргаларын өөренип алыр ужурлуг апарган.

Чыл эгезинде Надежданы ооң кады ажылдап турар өңнүктери Татьяна Вотяшова, Елена Медведева болгаш Людмила Носкова бо-ла ызырты чедип кээр турган.

Надежданың харыылап турар бөлүк инектериниң бызаалаар үези бо чылын кыштың төнчүзүнге таварышкан, ынчангаш инектерни шуптузун саап эгелей бергенде — Надежданың экранда адының дужунга чээрби дээн сан көстүп келген.

Ферманың саанчыларының инектери шупту чаңгыс аай уксаалыг болгаш дең харназылыг, чаңгыс кажаада мырыңай кожа тургулаар, мал чемин чаңгыс-ла складтан чип турар болганда ылгалдыг чүве чок ышкаш кылдыр сагындырар. Саанчылар ажылыңчи болгаш кызымаккай чоруу-биле бот-боттарындан дудак чок-даа болза, оларның бүдүрүлгеге көргүзер түңнелдери бот-боттарындан дыка ылгалдыг. Чаа инектер алган соонда сүт саалдазының деңнели өрүлеп, кудулап-даа турган.

— Бир эвес шуптувус Надюша Иванова ышкаш инек азыраар болзувусса, совхоз хүннүң-не күрүнеге үш центнер немелде сүттү чорудар ийик — деп, зоотехник-селекционер Александра Кочкина бир-ле катап чугаалаан.

А Надеждада инек саарының онзаланчак аргазы-даа чок. Ол чаржып турар өөрүнден бичии-ле аңгы, бичии-ле чүгээр ажылдап турар болган. Ол «бичии-ле» деп чүведен алган продукцияга элээн хөй деңзи немежир.

Ферманың саанчылары шупту инектерин хонукта алды катап чемгерип турар. Ынчалза-даа оларның хөй кезии чемни карак-биле хемчээп, «ынча хемчээлдиг боор» дээш каап берип турганнар. А Надежда хамыктың мурнунда демдеглелдиг блокнодун ушта сөп кээр. Ол инек бүрүзүнүң онзагай байдалын барымдаалап чемгерериинге чаңчыккан.

«Ол хенниг, эскертинмес» чүүлдерни эткен соонда, кышкы үеде безин саалдадан алыр сүттүң хемчээли чайгы үенин-биле деңнежи берген. Ферманың коллективи амгы үеде инектен-не 5.300 килограмм сүт дээш демисежип турар.

«УТЯТСКИЙ» СОВХОЗ, Курган область.

Н. СТЯЖКИН, СЭТЭ-ниң корр.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг, транспорт организацияларының элээн хөй партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң тускай доктаалын удуртулга болдургаш, 1972—1973 өөредилге чылында экономиктиг өөредилгени экижидер талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан.

Экономиктиг өөредилгеде бүдүрүлгелерниң удуртур кадрларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын болгаш ажылчыннарны, албан-хаакчыларны хаара туткан. Экономиктиг өөредилгени организастаарын улам экижидер дугайында айтырыгны партия организацияларының хуралдарынга, техниктиг чөвүлелдерге, министерстволарның коллегияларынга чугаалажып көрүп турган. Ол хемчеглерниң түңнелинде ук өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге Кызыл хоорайда 4 муң кижини хаара туткан. Ак-Довуракта 230 кижи экономиктиг семинарның системазында өөренип турар. Коммунистиг күш-ажылдың 48 школазын ажыткан. Ында 1461 кижи өөренип турар. «Тыва кобальт» комбинатта экономиктиг өөредилгениң үндезиннериниң болгаш коммунистиг күш-ажылдың школаларында 400 ажыг кижи бар.

Кызылдың электри четкилер бүдүрүлгезинде ажылдап турар 250 кижиниң 108-и ол өөредилгеде хаара туттунган. Ында экономиктиг өөредилгениң методиктиг чөвүлелин тургускан. Кичээлдерге ажыглаар көргүзүг материалдарын болгаш өөредилге кинофильмнерин көргүзер аппаратты ажыглап турар. Эки белеткелдерлиг кичээлдерге дыңнакчылар сонуургалдыы-биле киржип, долу харыыларны берип турар.

Республиканың автотранспорт эргелелинде болгаш «Тыва тудуг» трестиниң автотранспортчуларында, тудугжуларда техниктиг депшилгениң университеттерин ажыткан. Ында бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның инженер-техниктиг ажылдакчылары өөренип турар. Ол ышкаш Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйында, Кызылдың тууйбу заводунда, Тыва авиабүдүрүлге коллективинде болгаш № 1 АТБ-де, пассажирлер АТБ-зинде, «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттарда, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде экономиктиг өөредилгени эки организастаан.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде болгаш Чадаана, Кызыл хоорайларда экономиктиг өөредилгениң 4 эге школазын, ортумак звенонуң 2 школазын ажыткан. Пропагандистеринге бүдүрүлгелерниң кол инженерлерин томуйлаан. Ол школаларда 230 кижи өөренип турар. Кичээлдер айда 2 удаа эртип турар.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде экономика болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының теоретиктиг семинарының кичээлдерин разрезтиң директору эш Шагиахметов эки белеткелдиг эрттирип келген. Ол семинарның кирижикчилери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң оруктарын болгаш аргаларын, продукцияның бот-үнезин чиигедирин, бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын организастаарын кичээлдерге улуг сонуургал-биле өөренип турар. Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери экономиктиг өөредилгениң кичээлдеринге киржип, билиглерни эки шиңгээдип ап турары, ажыл-агый планнарын күүседиринге эки салдарлыг болуп келген. Ынчангаш разрезтиң күш-ажылчы болгаш сан-хөө көргүзүглери бедик.

Бо өөредилге чылында Кызылдың тууйбу заводунда бөлгүмнүң кичээлдерин ооң пропагандизи С. Шейкина солун болгаш эки шынарлыг эрттирип турар. Ол пропагандист бодунуң тайылбырларын заводтуң ажыл-ижи-биле холбап, шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларже, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип алырынче дыңнакчыларның кичээнгейин углап турар. Кадрларның экономиктиг өөредилгезин бүдүрүлгениң ажыл-амыдыралы-биле сырый холбап турарының уламындан завод бо чылдың баштайгы ийи айында 320 муң кезек тууйбуну эрткен чылдың бо үезинде турганындан хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелинде коммунистиг күш-ажылдың 19 школазы, «Экономика үндезиннериниң болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарының» бир школазы ажылчыннарның 54 хуузун хаара туткан. Ында кичээлдер план ёзугаар эртип турар. Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинде ортумак звенонуң 8 школазында дыңнакчылар база экономиканың үндезиннерин өөренип турарлар.

Ындыг болзажок, ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезинче кичээнгей салбас чорук чамдык черлерде бар. Республика типографиязында, № 2, 3 автобүдүрүлгелерде, Ак-Довуракта № 11 автобаазада, көвүрүг-тудуг эргелелинде, № 209 орук-ажыглал участогунда экономиктиг өөредилгениң школаларының бөлгүмнерин ажытпаан.

«Тудуг кезектери» комбинатта, Бай-Хаактың, Шагаан-Арыгның харылзаа белдирлеринде, Туранның орук септелге-тудуг участогунда, республиканың харылзаа эргелелиниң автобаазазында экономиктиг өөредилгени организастаарында болгаш ооң кичээлдерин эрттиреринде эреңгей чүүлдер хөй. Бо коллективтерде кичээлдерни эрттирип турары доктаамал эвес. Чамдык кичээлдер шуут болбайн баар. Өөредилгеге херегләр көргүзүг материалдары чок. Пропагандистерниң теоретиктиг болгаш методиктиг белеткели чавыс. Бүдүрүлгениң кол специалистерин кичээлдер эрттиреринче эвилелдевейн келген.

Тыва автотранспорт эргелелиниң аппарадында «Экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөрениринин» ортумак звенонуң 4 школазында 109 дыңнакчы бар. Ол эргелелдиң чамдык бүдүрүлгелеринде болгаш организацияларында кандыг-даа бөлгүмнерни тургуспаан. Коллективтер бүрүзүнге экономиктиг өөредилгени организастаар дугайында эргелелдиң дужаалы безин чок.

«Тыва тудуг» трестке хамаарышкан тудуг эргелелдеринде экономиктиг өөредилгениң кичээлдери эртип турар. Ынчалза-даа дыңнакчыларның кичээлдээр өрээлдеринде столдар, сандайлар чедишпес. Ажылчыннар ажылының хеви-биле кичээлге олуруп турар. Мындыг хевирлиг четпестер удуртукчуларның болгаш партия организацияларының экономиктиг өөредилгени бедик шынарлыг организастаарынче ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын бадыткап турар.

Кадрларның экономиктиг өөредилгезин организастаарынче «Тудуг кезектери» комбинаттың удуртукчулары, ында партия организациязы кичээнгей салып, бо талазы-биле тодаргай ажыл чорутпааны демдеглээн болгай бис. Бүдүрүлгениң ишчилериниң өөредилгениң бо чугула хевиринче хаара туттунмайн турарындан ол комбинат 1973 чылдың ийи айында продукция сайгарарының планын 82,2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, комбинат ол көргүзүгнү 1,2 хуу кудулаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1972 чылдың бо үезинде деңнелден 6 хуу кудулаан.

Бүдүрүлге ажылдакчыларының боттарының ажылынга хамаарыштыр экономиктиг анализти кылып билир кылдыр билиглер-биле чепсеглээри чугула айтырыг болур. Ажылчыннар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол быраларын тодарадып, продукцияның бот-үнезин чиигедирининиң аргаларын билип ап, чогаадыкчы саналгаларны кылып билген турар ужурлуг. Экономиктиг билиглер-биле кадрларның эки чепсегленишкини улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседирин шиитпирлээринге улуг салдарны чедирип турар.

Бистиң республиканың бүдүрүлгелеринде партия организациялары «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдаар хүлээлгелиг. Экономиктиг өөредилгениң перспективтиг планы чок бүдүрүлгелер чылдар аайы-биле өөредилгениң планын амыдыралдың тодаргай негелделеринге дүүштүр тургузуп ап, ону боттандырары чугула.

В. ФИЛИМОНОВ,
СЭКП обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң инструктору.

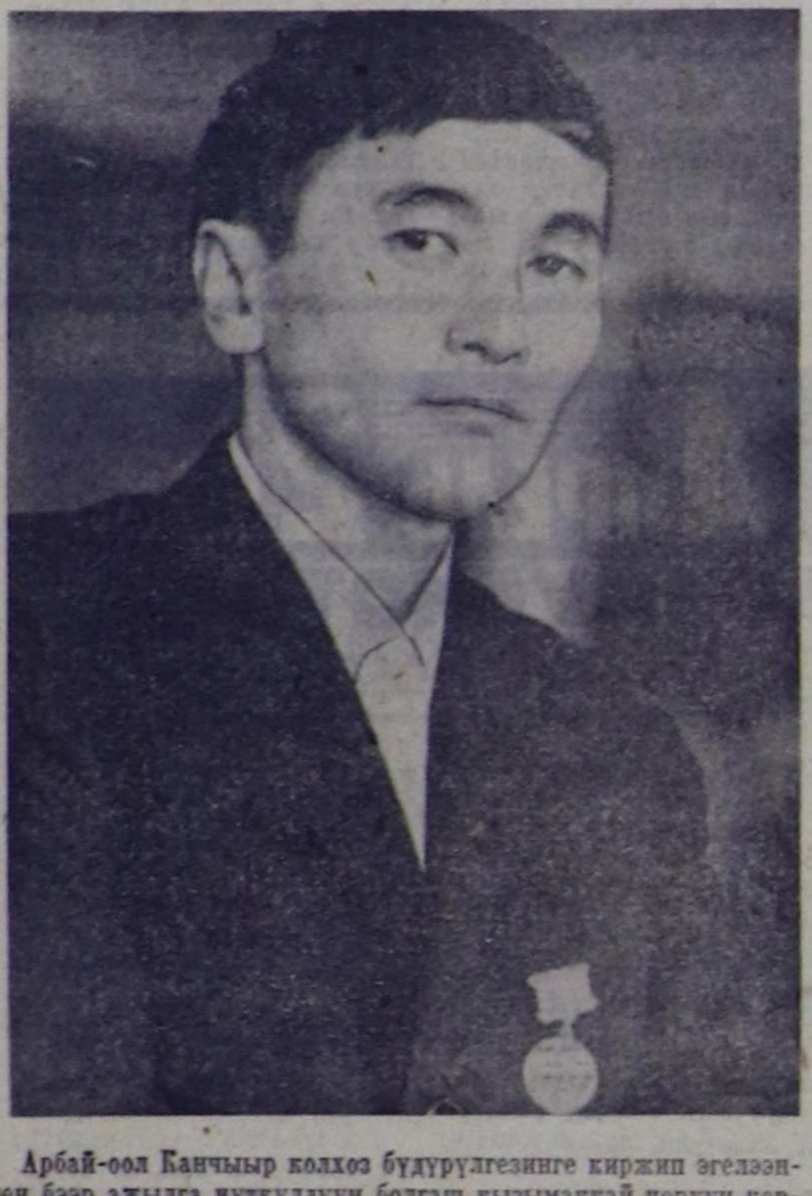

Арбай-оол Канчыыр колхоз бүдүрүлгезинге киржип эгелээнден бээр ажылга чүткүлдүүн болгаш кызымаккай чоруун көргүскен. Каш чыл эртенде «Мурнакчы» колхозтуң мурнакчыларының санынга ол кирген.

Беш чылдың мурнакчы кижилери

ХҮЛЭЭЛГЕ — КЫЗЫГААРЫ ОЛ ЭВЕС

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка Арбай-оол идепкейлиг киришкеш, эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылга чедиишкиннери база хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржилгези дээш Ленинчи юбилей медалы-биле ол шаңнаткан.

Бедик шаңналга сорук кирген аныяк колхозчу улам эки ажылдаарын шиитпирлээн. Сөөлгү чылдарда ол суггарыкчылап ажылдап турар. Чаагай дүжүттү өстүрер дээш бодундан хамааржыр бүгү-ле хемчеглерни ап келген. Амгы үеде кандыг-даа ажылды кылырда эртемге үндезилеп чорударын Арбай-оол Канчыыр кончуг эки билир. Ынчангаш тарааны канчаар суггарарының база чаагай дүжүттү өстүрүп алырының талазы-биле колхозтуң агрономунуң өөреткенин база хоочун суггатчыларның дуржулгазын ол шиңгээдип алган. Суггарыкчы билиин практика кырынга ажыглавышаан, ону улам хандыр өөренип турар. Онаашкан ажылынга бердингени, оон эки көргүзүглерни чедип алыры дээш болдунар хемчеглерни шудургу боттандырып турары чедиишкинге чедирери чугаажок. Эрткен юбилейлиг чылда Арбай-оол быжыглаан участогунуң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12 центнер дүжүттү өстүрген. Ол аныяк ишчиге багай эвес көргүзүг болган.

Аныяк суггатчы баштайгы түңнелге сеткили ханмаан, ону тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам көвүдедир сорулганы бодунуң мурнунга салган. Тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың доктаалын таныжып көргеш, аңаа идепкейлиг киржири-биле бар аргаларын санап тургаш, быжыглаан 30 га чериниң бир гектардан-на ортумаа-биле 16 центнерден эвээш эвес дүжүттү алырын хүлээнген.

— Алдынган хүлээлге кызыгаары ол эвес-ле болгай, оон хөй дүжүттү өстүрер дээш бүгү-ле күжүмнү, билиимни, аргаларымны үндүрүп ажылдаар мен — деп, Арбай-оол чугаалап турар.

1972 чылда чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге чедип алган чедиишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан колхозтуң мурнакчы суггатчызы Хертек Тадар-оолду Арбай-оол Канчыыр социалистиг чарышка кыйгырган. Ону хавыялыг суггатчы хүлээп алган. Олар суггарылга чорударының белеткел ажылдарын амгы үеде хынамчалыг чорудуп турарлар.

— Төлептиг ажыл-ишчи Арбай-оол Канчыырны ажыл-агыйның коммунистери СЭКП-ниң кежигүнүнге февральда бир үн-биле хүлээп алган — деп, колхозта партком секретары Хертек Чүдекеевич Кудурукпай биске чоокта чаа телефон дамчыштыр дыңнаткан.

Аныяк коммуниске кандыг-даа партийжи даалга бээрге, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Ол Чаңгыс-Теректе № 4 хойжу бригадада агитатор. Даштыкыда, чурт иштинде болуушкуннарны болгаш районнуң, колхозтуң амыдыралында ажыл-иштиң байдалын хойжуларга чугаалап берип турар.

Арбай-оол Канчыыр ажылчы чоннар депутаттарының Шуй кодээ Совединиң депутады. Хамаарышкан округунуң соңгукчулары-биле айыткан хуусааларында ужуражып, отчёдун берип турар. Сессияларның шиитпирлерин болгаш соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Коммунист Арбай-оол Канчыыр 1973 чылда бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Бай-Тайга район.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: К. Х. АРБАЙ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

„Шынның" материалдарының изи-биле

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

«Өөк» совхозта малдың кышкы байдалын хынааш, рейд бригаданың илереткен четпестери февраль 6-да үнген «Шында» парлаттынган. Ол дугайында директор В. Новиков, партком секретары А. Догур-оол оларның харыылааны болза:

— Бо айтырыгны совхозтуң удуртукчуларының, зооветеринария ажылдакчыларының олурушканы партком хуралынга чугаалашкан, илереткен четпестерни хыналда бүрүн бадыткаан. Ооң даараазында малчыннарның нииити хуралын чыылдырган, ап чорудар хемчеглерни, социалистиг хүлээлгени аңаа тодаргай чугаалашкан. Ам чунар-бажын септеттинген, автолавканың эргилдезинде, мал чемнери сөөртүрүнде үзүктелиишкинни чайлаткан.

• • •

ДЭЭШТИГ БОЛГАН

«Шынның» февраль 10-да үнген номеринге Бай-Тайганың Шуй суурунда электри чырывастаамын шугумчулаан. Ол дугайында кандыг хемчеглер алганын «Мурнакчы» колхозтуң баштаар чериңден дыңнатканы болза, электростанцияның үрелген черин эткен, Шуй суурда чырыткы ам үзүктелбес болган.

• • •

«Мурнакчы» колхозтуң сарлык кадарчызы С. Шини-Байырның мал самчыгдап турганын ол-ла солунда бижээн. Ону хыналда база бадыткаан. Буруулуг кижиге шыңгыы хемчегни хүлээткенин редакцияга дыңнаткан.

• • •

Февраль 10-да «Шынга» парлаттынган Кызыл хоорайның төвүнде ийи улуг чунар-бажын ларёктарынга ай хире суксунга ижер чүүлдер кирбээнин шугумчулаан. Кызыл-садыг директорунуң оралакчызы М. Еремцованың дыңнатканы болза:

— Хоорайның № 1 болгаш № 2 чунар-бажыннарында ларёктарга газиров- [illegible]

ТЕРГИИННЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Аныяк эрниң хей-аъттыг, сеткили ханган, өөрүшкүлүг олурары ооң хүлүмзүрүп турар арнындан илдең болду. Шоваа карактарының оду кыштыккан эр далаш чок маажым чугаалады:

— Аас-кежиктиг араттың бирээзи болдум. Бистиң организацияның коммунистери партияның чаа документилерин СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Владимир Борисович Добромысловтуң холундан байырлалдыы-биле алдывыс. Секретарьның: «Силерниң саанчы уран холдарыңарга партийжи документиниң байырлалдыы-биле тутсуп тур мен» дээни мэнээ кажан-даа уттундурбас. Бир тээ мээң ажылчын, саанчы холдарымны партия ол хире бедик үнелеп турар чүве болганда, мээң тура-соруум бедик, холдарым мөге-шыырак болур ужурлуг.

Бо сөстерни «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң организакчызы, мурнакчы саанчы Борис Даш-оолович Сат чугаалаан.

Борис Сат баштай совхозка инек кадарып ажылдап кирген. Ук малчыннын ажылынга хандыкшылдыын кады ажылдап турар эш-өөрү, мал ажылының тускай эртемниглери база совхозтуң удуртукчулары эскерип каан. 1971 чылдың сентябрь айда ол бодунуң ажылын солаан. Эр кижилер саанчы болурундан ыядыр ол ажылды холуур чаңчылдыын билир болгай бис, ынчалза-даа Борис «эр кижиниң эвес», «херээжен кижиниң» ажылын кылып эгелээн. Эр саанчыны көргеш чиктигзиннер, бүдүүү шоодуп каттырар кижилер база турган болбайнаан.

Бир эвес саалданы механизастаан турган болза, эр-даа, херээжен-даа саанчының ажылдаары дөмей-ле болгай, а хол-биле саалда дээрге, шынап-ла саанчы холдуң ураның көргүзер апаар. Б. Сат саанчылап эгелээнинин [illegible] чүвени көргүскен.

1972 ажыл-агый чылында Борис Сат бедиткен социалистиг хүлээлгени, тодаргайлаарга, саар бир инектенне 3000 кг сүттү алырын хүлээнгеш, ажыл-ишче дидимибиле шымнып киришкен...

Совхозтуң дирекция чери, партия болгаш профэвилел организациялары социалистиг чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турарын быжыы-биле чурумчуткан. Чарыштың тиилекчилеринге шаңнал-мактаалды, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени доктааткан чурум ёзугаар тыпсып, көргүзүп турган. Ынчан мурнакчыларның аразында база бир чаа ат тыптып келген. Ол болза эр саанчы Борис Саттыр. Саанчы эрткен чылын саар бир инекке онаалтыр 3145 кг сүттү бүдүрген. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы ийи айында саанчы алган социалистиг хүлээлгезин база чедиишкинниг күүсеткен.

Чоокта чаа Көк-Тей сүт-бараан фермазының ажыл-ижинге бир чаа чүүл болган: Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң фермазының коллективи көк-тейжилерни социалистиг чарышка кыйгыргаш, ооң керээзин чарары-биле аалдап келгеннер.

— Бир тээ бисти силер-биле чаржып шыдаар улус кылдыр көрүп турар болганыңарда, кыйгырыыңарны күзелдиивис-биле хүлээп алыр ужурлуг бис — дээш, көк-тейжилер аалчыларны чылыы-биле уткаан. Кереэ чардынган. Аңаа ферма эргелекчизи Н. Пичугин, зоотехник Е. Чистобаева, саанчылар В. Долганина, Б. Ондар, З. Курастикова олар-биле кады Б. Сат база ат салган.

Ферманың алган социалис- [illegible]

рүүр чүс инекке онаалтыр 90 бызааны алырын, аныяк малдың хонукта немелде дензизин 600 грамм чедирерин, центнер сүттүң бот-үнезин үш хуу чедир чиигедирип хүлээнген.

Ийи коллективтиң социалистиг чарыжының керээзинге ат салырының мурнуу чарыында чарышка алган хүлээлгени күүседири дыка берге боор дээн хөөннер чамдык кижилерге база турган. Ынчалза-даа совхозта партия организациязы, фермада партия бөлүү, мал ажылының тускай эртемниглери бар аргаларны санап көргеш, кара-булуңчулар-биле чарыш ажылды улам экижидеринге идиг бээр дээрзин тайылбырлап турган. Бо талазы-биле совхозтуң кол зоотехниги Валентина Михайловна Гавриловаңың чугаазы солун.

Ооң фермазының дугайы

— Чарыштыг ажылдаары дээрге, чаржып ойнаары эвес-ле болгай, чаржып ойнаанда удурланыкчызын эрте берзе, хая-даа көрүнмес амырап халып-ла олурар ийик чоп. Бистиң чарыжывыс ындыг эвес, бот-боттарын деткижер, арга-дуржулгазын солчур. Кара-булуңчулар саалданы механизастаар талазы-биле бисти мурнаан, ферманың турар чери кайгамчык чараш чайгаар бүткен, одар-белчиири мырыңай эгээртинмес делгем. Оон ыңда тергиин саанчылар, бызаа ажаакчылары, кадарчылар ажылдап турар. Чижек кылдыр саанчы Зинаида Сергеевна Реодькону ап көрээл. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады ол кайгамчык ажыл-ишчи эрткен [illegible] гуурy-биле үнелевишаан, боттарывыстың болдунар аргаларывыстың дугайын база уттуп болбас ужурлуг бис. Үш чүс баш инек кирер делгем, саалдадан эгелээш, бүгү ажылдарны механизацияның дузазы-биле чорудар чаа кажаавыс удавас ажыглалга кирер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир болгаш малдан алыр продукция көвүдээр база ооң бот-үнези чиигээр дээрзи чугаажок. Оон ыңай кол-ла чүве — бисте бедик тура-соруктуг кижилерниң бары, оларның шудургу чүткүлдүү болур.

Көк-тейжилер-даа, кара-булуңчулар-даа социалистиг чарыштың керээзин чаргаш, аңаа ат салган, оон улаштыр мөге-шыырак, уран-шевер холдары-биле ажыл-ишти быжыы-биле сегирип алганнар.

Көк-Тей сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүң ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң Кызыл хооркому-даа, совхозта партия организациязы-даа бедик-биле үнелеп турар. Борис Сат 1972 чылдың январьдан бээр ол бөлүктүң организакчызынга соңгуткан. Ферма коллективинге партийжи-организастыг болгаш партийжи-политиктиг ажылды калбартып чорударынга коллективтиң кол өзээ ында партия бөлүү болу берген. Коммунистер: мал эмчизи Анна Логачева, саанчылар Биче-Уруг Ондар, Валентина Ролдугина, инек кадарчылары Михаил Ондар, Тюлюш Допчун-оол, партия кежигүнүнге кандидат мурнакчы аныяк саанчы Нина Манчик олар эки ажылдап турардан аңгыда, хөй-нииити ажылынга база идепкейлиг киржип турарлар.

[illegible] кол черни ээлеп турар. Фермада ясли-садты, эмнелге пунктузун тургусканы, ларек садыгны ажытканы дыка ажыктыг болуп турар. Ынчалза-даа оларның ажылынга контроль тургузары азы дуза көргүзери хүн бүрүнүң ажылы болуп турар. Оон ыңай фермада зооветөөредилгени организастаан. Ында коллективтиң бүгү кежигүннери өөренип, боттарының билиг мергежилин бедидип турар. Кичээлдерни кол зоотехник В. Гаврилова, малдың кол эмчизи эш Танарин болгаш өске-даа тускай эртемниглер эрттирип турар.

— Биске ам техника өөренири база немежир — деп, эш Сат чугаалады.

— Кандыг техника өөренир силер? — деп айтырдым.

— Фермада инектиң чаа кажаазында хамык ажыл бүрүнү-биле механизастаттынар. Механизмнер башкарып билбес кижи аңаа ажылдап шыдавас. Бис тускай өөредилге курузу ажыда бербес бис, ынчалза-даа совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының дузазы-биле нарын механизмнерни башкарарын өөренип алыр ужурлуг бис — деп, партбөлүк удуртукчузу чугаалады.

Культурлуг хандырылга, дыштанылга дугайында айтырыг база партия бөлүүнүң кичээнгейинде турар. Хоорайга солун кинолар, чаа шиилер үнүп келгенде, ону коллективтии-биле барып көөрүн организастап турар. Ферманың ажыл-ишчилери автобуска олуруп кааш, солун көргүзүг бооп турар черлерже чедип турарлар.

— Бисте бир четпес чүве — телефон чогу. Чоокку үениң иштинде ферманы телефончударын чедип алыр дээш оралдажып турар бис — деп, партбөлүк удуртукчузу чугаалап турду.

Бүдүрүлге коллективиниң ролюн, ат-алдарын бедидери эң чугула чүүлдерниң бирээзи. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрептер, ажыл-шагын үзер таварылгалар ферма коллективинде чок деп чугаалап болбас, ынчалзажок ындыг чоруктар мурнукузунга бодаарга дыка эвээжээн.

Коллективтиң кандыг-бир кежигүнү чурум үрепкен таварылгада хамыктың мурнунда коллективтиң хуралынга чугаалажып көөрүн чурумчуткан. Хемчеглер хөй: сагындырары, доңгудары, эштиң судунче шилчидип бээри, шаңнал төлевирин казырыры дээш оон-даа өске. Чурум үрекчилери-биле демиселдиң кол утказын коллективтиң ат-алдарын бедик кодүреринче угландыр тургускан.

Борис Даш-оолович Сат партия бөлүүнүң ажылын удуртпушаан, тоску беш чылды чедиишкинниг күүседир талазы-биле бедиткен хүлээлгени база алган. Мурнакчы саанчылар В. Долганина, З. Курастикова, Б. Ондар олар-биле кады беш чыл- [illegible]

С. ТАМБА.

КОМСОМОЛ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Комсомол Бай-Тайга райкомунуң ээлчеглиг пленуму «ВЛКСМ Төп Комитединиң чедиги болгаш комсомол обкомунуң дөртку пленумунуң түңнелдериниң болгаш райкомнуң [illegible]» айтырыгны сайгарган. [illegible] СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чылдың) Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң айыткан сорулгаларга [illegible] доктааган. [illegible]

АЖЫКТЫГ ҮЛЕГЕР

Новосибирьжилерниң чедиишкиннери

Новосибирск областың совхозтарының ажыл-агыйны хынамчалыг эки башкарып турарының дуржулгазын ССРЭ-ниң Кødэз ажыл-агый министерствозунуң коллегиязының хуралынга чугаалашкан. Тарааның болгаш кødэз ажыл-агый продукциязының өске-даа хевирлериниң бот-үнезин чиигедиринге, чарыгдалдарны камнап алырынга болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидиринге сибирьжилерниң чедиишкиннерин өөренип алырын болгаш калбаа-биле нептередирин чогумчалыг үлегер-чижек кылдыр үнелеп көрген.

Новосибирскиниң совхозтарында чарыгдалдарны кызырып турарының кол үндезиннериниң болгаш оруктарының дугайын **ССРЭ-ниң Кødэз ажыл-агый министерствозунуң совхозтарының кол эргелелиниң начальниги В. С. ПРОСИН** СЭТА-ның корреспондентизи **Д. Смирнов**-биле беседазынга мынчалдыр чугаалаан:

— Аграр экономиказын киириштир бистиң бөгү экономикавыстың ажыктыын бедидеринче кол угланыышкын партияның болгаш чазактың программа болур шиитпирлери-биле тодаргайлаттынган деп, министерствонуң кол эргелелиниң удуртукчузу онзалап демдеглээн.—«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде мынча деп чугаалаан: «Ам кол сорулга — угланыышкынны шыңгыы өскертири, ажыл-агыйны башкарарының күжениишкинниг аргаларынче кол кичээнгей салыры, ынчангаш экономиканың ажыктыын шыңгыы бедидерин хандырары болур».

Ажыл-агыйны башкарарының күжениишкинниг аргаларынче кол кичээнгей салыры дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин практикага дүрген нептередири, кødэз ажыл-агыйга берип турар материалдыг болгаш акша-хөреңгилерни улам долу ажыглаары-дыр. Новосибирск областың совхозтарының бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылдакчылары болгаш ажыл-агыйлар коллективтери боттарының күжениишкиннерин харын ол шиитпирлиг угланыышкынче мөөңнээннер.

Түңнелдер мындыг болган: Новосибирскиниң совхозтарынга кødэз ажыл-агый продукциязының дыка хөй хевирлерин бүдүреринге чарыгдалдар 1969 чылдан эгелээш чыл бүрү 8—10 хуу чиигеп келген, а чамдык хевирлер талазы-биле өзүп турар, ынчалза-даа кожазында областарныындан эвээш.

1969 чылда тарып өстүрген центнер тараа бүрүзү ажыл-агыйларга 7 рубль 47 көпеек үнелиг болган. Ооң соонда центнер тарааның бот-үнези чиигеп эгелээн болгаш 1970 чылда — 5 рубль 20 көпеек, 1971 чылда — 4 рубль 85 көпеек, 1972 чылда — 4 рубль 55 көпеек болган. Ындыг болганда Новосибирскиниң килограмм тараазы күрүнеге чүгле 4,55 көпеек өртек-үнелиг ышкажыл! А кожазы—Алтайның тараажыларының тараазының өртээ оон-даа чиик. Чер болганга ындыг болур болза, моон-даа бай болур ийик бис. Сибирьжилерниң үлегер-чижээ ынчангаш улуг ужурдузалыг, оларның ачы-хавыязы ынчангаш маргыш чок-тур.

Центнер картофельдиң болгаш ногааның бот-үнези мында барык 7 рубль чедир, сүттүң — 16—17 рубль чедир, муң чуурганың 70 рубль чедир чиигээн. Семиртилгеде мыйыстыг бода малдың чаш төлүнүң центнер немелде деңзизи ажыл-агыйларда 113—120 рубль, а хаваннарның оон-даа эвээш болуп турар.

Новосибирск областа агаар-бойдустуң байдалы тарылгага онза таарымчалыг эвес болгай. Хат болгаш суг эрозиязындан черни камгалаарда, хөрзүнге шык курлавырларын көвүдедирде чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын ам нептередип турары тараажыларга дузалап турар. «Андреевский», «Октябрьский», «Советская Сибирь» болгаш өске-даа совхозтарга ол системаны шиңгээдип алганы гектар тарылгадан немей 1,5—2 центнер тарааны алыр арганы берип турар. Бо таварылгада технология чүгле черни камнап турар эвес, харын бүдүрүлгениң ажыктыын база бедидер. Кулунда зоназының совхозтарынга 260 муң гектар черге машиналарның эрозияга удур комплекизин ажыглааны 800 муң рубль чыгам экономиктиг ажыкты берген.

Тарылга ээлчештирилгелери чокта черни чөп ажыглаары болдунмас. Эрткен чылын Новосибирскиниң совхозтары тарылга ээлчештирилгелерин колдуунда дооскан, ону тарылганың үштүң ийи кезиинге шиңгээдип алган. Тарылгаларның структуразын сайзыраңгайжыткан. Мал чеминиң эң дүжүткүр культуралары — сула болгаш арбай тарыыр шөлдерни чамдык зоналарда калбарткан. Колдуунда-ла чаңгыс чылын үнер, шоолуг дүжүт чок сигеннер тарылгазын эвээжедип тургаш, хөй чылда үнер сигеннер тарылгазын 100 муң ажыг гектар көвүдеткен. Аъш-чемниң кол культуразы —кызыл-тасты тараажылар сорттуг үрезиннер-биле тарыыры чаңчыл болган. Эң күштүг болгаш быжыг чемиштиг кызыл-тастар тарыыр шөлдерни сөөлгү чылдарда бүдүн чартык катап улгаттырган. Арбайның, кырлыг-караның, чиңге-тарааның болгаш өске-даа культураларның сорттуг тарылгаларын калбарткан.

Совхозтарның экономиктиг көргүзүглеринге ажыл-агыйларның материал-техниктиг баазазын быжыглааны эки салдарлыг болган. Минералдыг чемишчидилгелерни ажыглап турарының хемчээлдери сөөлгү беш чылда 1,8 катап немей өскен. Ол бүгү дүжүттерниң бедииринге, ындыг болганда адырның өрулгалыг болурунуң өзеринге база дузалаан. Кулунда ховузунда «Запрудихинский» совхоз тарааның чыл бүрүдеги чыылдазын гектардан-на 18—19 центнер чедирген болгаш эрткен чылын гектардан-на 20 ажыг центнерни бастырып алган. Барабин зоназының совхозтары («Петраковский», «Центральный», «Южный») гектарданна 20—26 центнер тарааны өстүрүп алган.

Новосибирьжилер боттарының боттандырып турар хемчеглериниң кол звеноларын илередип билирлер. Чижээлээрге, чүгле чаа техниканы болгаш дептилгелиг технологияны нептеретгенинден безин областың совхозтары чылда-на 2,5 миллион ажыг рубль камналганы ап турар. Техника ажыглалын эки организастап турар. Обласка продукцияның бот-үнезин чиигедиринге кødэз ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш мөөңнээри чаагай салдарын чедирген. Ногаалар болгаш картофель өстүрерин 19 совхозта мөөңнээн, ол продукцияны обласка белеткеп турарының 90 чыгам хуузун олар берип турар. Новосибирскиниң чер ажылдыглары ол черниң чонунуң ногааларга болгаш картофельге хереглелдерин херек кырында бүрүн хандырбышаан, дүжүдүнүң чамдызын чурттуң өске районнарынче чорудуп турар.

Ажыл-агыйны күжениишкинниг башкарарының алдынгаң угланыышкыны мал ажылынга база боттуг өскерлиишкиннерни болдурган. Чижээ, 1972 чылда чайгы шөлдерге совхозтар 80 муң баш мыйыстыг бода малды семирти чемгерген. Ооң-биле чергелештир деңзи немелдези дыка немей өскен, күш-ажыл чарыгдалы тос катап кызырылган, продукцияның бот-үнези бүдүн чартык катап чиигээн. Совхозтар чай дүргузунда 200 муңдан эвээш эвес кижи-хүннү камнап алган.

Мал ажылын үлетпүрлүг үндезинче шилчидип турарыбиле холбаштыр сүттүг мал ажылында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп турар. «Сарабалыкский», «Медяковский», «Мироновский» болгаш өске-даа совхозтарда чаңгыс ажылчын кижи мурнундаазындан ийи-үш катап хөй, 50—60 чедир инектерни ам саап турар. Ажылды калбаа-биле механизастаарынга үндезилеттинген чаа технология центнер сүттү алырынга ам 0,8 чедир кижи-хүннү чарыгдаар, продукцияның бот-үнезин 10—15 хуу чиигедир арганы берип турар. Хой ажылында база шак ындыг чаартылгалар болуп турар. Чижээлээрге, «Сибирь» совхозка улгаттырган бригадаларны организаставааны-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап өскен, дүктүң бот-үнези 18 хуу чиигээн.

Бо хүннерде областың тараажылары болгаш малчыннары тарааның база өске-даа культураларның бедик дүжүдү дээш, беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында шөлдерге болгаш фермаларга чаа-чаа тиилелгелер дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередип турарлар.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

Совет парламентарийлер Колумбияда барган

БОГОТА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазының оралакчызы В. Е. Лобанокка баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төлээлери Колумбияда аянчорук кылып чоруп турар. Төлээлер Картахена хоорайга чораан.

Совет аалчыларны хоорай даргазы Хуан Аранго болгаш өске-даа албан кижилери чылыы-биле уткаан.

Төлээлер Картахенаның онза сонуурганчыг черлери-биле таныжкан. Төлээлерге алдар болдурган хүлээп алыышкын болган. Аңаа Колумбияның парламентарийлери болгаш черчерниң эрге-чагырга төлээлекчилери киришкен.

ҮШКҮ ХУРАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның болгаш Сайгон администрациязының төлээлериниң аразында сүмележиишкиннерниң үшкү хуралы Париж чоогунда Сельсен-Клу хоорайга болган.

Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамдан боттарының шериглерин үндүрерин үзүктелдирер деп шиитпир үндүрген. Ол шиитпир — Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Париж дугуржулгазын каржы үрээни, вьетнам улустуң национал кол эргелеринге халдаашкын болган деп, МВР-ниң Революстуг түр чазааның төлээлериниң удуртукчузу, күрүне министри Нгуен Ван Хиеу ол хурал эгелээр деп турда медеглээн. Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынга удур дайылдажыышкыннар чорударын Сайгон администрациязы база улам калбартып турар деп, Нгуен Ван Хиеу чугаалаан.

ДХМ-ниң МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Даштыкы херектер министерствозунуң төлээзи Пентагоннуң төлээзиниң март 23-те медеглелин буруу шапкан. МВР-ниң ДХМ-ниң төлээзиниң демдеглээнин ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери Кхесаньда (Куангчи можу) ракета чепсээн сайгара тургузуп турар деп, Пентагоннуң төлээзиниң ол медеглелинде бадыткаан болгаш «ол дайынчы туруштарга удур эргежок чугула хемчеглерни алыр бис» деп кыжанган.

Делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-бодалын алаактырар болгаш Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын АКШ-тың, Сайгон администрациязының үреп турар үүлгедиглерин чажырар дээш Каттышкан Штаттарның организастаан кампаниязының база бир нүгүлдүг тезизи ол болган деп, МВР-ниң ДХМ-ниң медеглелинде айыткан.

МВР-ниң Революстуг түр чазаа Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы шыңгыы күүседир база АКШ-тың болгаш Сайгоннуң ол дугуржулганы үрээр кандыг-даа үүлгедиглерин кичээнгейге албайн барбас турушун өскертпес деп, Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде демдеглээн.

ДУГУРЖУЛГАНЫ САГЫЫР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның тайбың дээш шимчээшкининиң национал чөвүлели Сайгон кара-бажыңнарының политиктиг хоругдалында турарларның салым-чолунга онза сагышсырап турарын илергейлээн.

Париж дугуржулгазынга ат салганының соонда ийи ай эрткен турда, Сайгон эрге-чагыргазының хоругдалында турар хамаатүы кижилерниң байдалынга холбаштыр делегейниң хөй-ниитизи чөптүг сагышсыраашкынын илергейлеп турар. Париж дугуржулгазының негелделерин күүседирин контрольдаар болгаш хайгаараар талазы-биле улустар аразының комиссиязының хоругдал черлеринге баарынга чөпшээрел бээринден сайгончу эрге-чагырга ойталап, хоругдалда турарларның байдалын контрольдаар арганы оларга бербейн турар.

Францияның тайбың дээш шимчээшкини Париж дугуржулгазының негелделерин күүседири дээш демиселди күштелдиреринче, ол дугуржулганы үрээр үүлгедиглерге идепкейлиг удурланып үнеринче делегейниң хөй-ниитизин кыйгырган.

Чуртталга тудуу

ПУР. Польшаның бүгү-ле черлеринде демир-бетондан болгаш шилден кылдынган хөй каът бажыңнар дыка шалыпкыны-биле туттунуп турар. Чүгле эрткен чылын безин ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 125 муң ажыг өг-бүлелери чаа квартираларны алган. А бо чылын 140 муң квартираны тударын планда көрген.

Ол улуг планны күүседир дизе ам-даа улуг күжениишкин-биле ажылдаары чугула. Тускай программа ёзугаар 1990 чылга чедир 7 миллион өг-бүле чаа квартира алгаш турар ужурлуг. Ол сорулганы тудугнуң чаа аргаларының болгаш чуртталга бажыңнарын тударының үлетпүрге үндезилээн аргаларын ажыглап тургаш күүседири билдиңгир.

Чурттуң булуң бүрүзүнде чуртталга бажыңнарын тударының индустриязын тургузуп эгелээн. ССРЭ-ниң дузазы-биле тудуп тургускан элээн каш бажың тудар комбинаттар долу күш-биле ажылдап турар. Бо чылын ындыг 14 комбинаттар ажыглалга кирер ужурлуг.

• • •

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

БАГДАД. (СЭТА). Ирактың Араб социалистиг чаартылга партиязының (Баас) Регионалдыг удуртулгазының Чиңгине секретарының оралакчызы, Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Саддам Хусейнниң найыралдыг аян-чорук кылып, Совет Эвилелинге чорааның түңнелдеринче Ирактың парлалгазы кол кичээнгейин салбышаан турар.

Дээди деңнелдиг ирак-совет ужуражыышкын Москвага ийикпе Багдадка-даа болза, бистиң харылзааларывысты калбартырынга үнелиг улуг хуузун черле киирип турар. Ону Москвага болган сөөлгү ужуражыышкын бадыткаан деп, ол аян-чоруктуң доозулганын тайылбырлааш, неделя санында үнер «Ар-Расид» журнал бижээн.

Империализм болгаш реакция араб-совет найыралга хора чедирер дээр оралдажыышкынын күштелдирип турда, ол ужуражыышкын араб-совет найыралды быжыглаарынче угланган. Ук ужуражыышкын ынчангаш чугула деп, журнал айыткан.

«Социалистиг дем каттыштырылгазы биле национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң аразында эвилел чонка империализмге удур демиселдээштиг болгаш чедиишкинниг болган туруп шыдавас. Ол эвилел амыдыралга ынчангаш эргежок чугула. Совет-араб найырал ол эвилелге чугула ужур-дузалыг» деп, «Ар-Расид» аңаа холбаштыр демдеглээн.

ДАЙЫН ХЕРЕКТЕННЕРИН ХАРЫЫСАЛГАЖЕ

ЖЕНЕВА. СЭТА-ның корр. П. Егоровтуң дамчытканы:

КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле комиссиязының Женевада Нациялар ордузунда эртип турар сессиязында дайын херектеннеринге болгаш кижи төрелгетенге удур кем-херек үүлгеткен кижилерге кеземче көргүзер дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп турар.

Белорус ССР, Йемен Улус Демократтыг Республиканың болгаш Чехословакияның КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга саналдап киирген «Шериг үүлгедиишкиннериниң болгаш кижи төрелгетенге удур үүлгедиишкиннерниң талазы-биле буруулуг кижилерни дилеп тывар, тудуп хоругдаар, хүлээдип бээр болгаш кеземче көргүзер дээш делегейге кады ажылдажылганың принциптериниң» төлевилели — комиссияның көрүп турар кол-ла айтырыы ол боор турар.

ССРЭ-ниң, УССР-ниң, Болгарияның, ЕАР-ниң, Индияның болгаш өске-даа элээн каш чурттарның төлээлекчилери ол төлевилелди деткээш, бо айтырыг талазы-биле делегейге кады ажылдажылга ындыг хевирлиг үүлгедиишкиннерни кылган кижилерни илередип, кеземчелээринге, а ол ышкаш ындыг үүлгедиишкиннерни моон соңгаар болдурбазынга идиглиг болурунга идегелди илереткеннер.

Делегейниң ийиги дайынының үезинде үүлгедиишкин кылган дыка хөй херектеннер ам-даа хостуг чоруп турар болгаш агрессияның, шериг эжелелиниң, расизм политиказының, апартеидтиң болгаш колониализмниң уржуундан делегейниң аңгы-аңгы черлеринде ындыг үүлгедиишкиннер ам-даа кылдынып турар дээрзин делегаттар боттарының саналоналдарынга демдеглеп турганнар.

Дайын херектеннерин болгаш кижи төрелгетенге удур кем-буруу үүлгедиишкинин кылганнарга кеземче хүлээдир дээш делегейге кады ажылдажылгазының принциптерин бадылаар резолюция төлевилелин Белорус ССР-ниң делегациязы киирген, ол документини ам болур XXVIII сессияга чугаалажып көөрүн сүмелээн.

АМЕРИК ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында париж дугуржулгазынга дүүштүр Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни үндүрери март 28-те доостур ужурлуг турган. Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерни үндүрерин АКШ-тың президентизи үзүктелдирер деп, эрткен улуг-хүнде шиитпир үндүрген. Ону ак бажыңның төлээзи чарлаан.

ТУТТУРГАН АМЕРИК ШЕРИГЛЕРНИ ХОСТААР

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаоста байдалды уламна таарыштыр чогумчудар, а ол ышкаш Лаостуң патриоттуг фронтузу биле Вьентьянчы эрге-чагырганың аразынга чугаалажыышкыннарга шын шиитпирлерни чедип алыр сорулга-биле Лаостуң Патриотчу фронтузу америк таланың дилээн барымдаалааш, эки тура-соруун илередип, Лаоска дайын үезинде туттурган АКШ-тың шериг болгаш хамааты-даа кижилерин шуптузун хостаар дугайында шиитпир хүлээп алган.

ГВИНЕЯНЫҢ ПАТРИОТТАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

КОНАКРИ. (СЭТА). Гвинеяның (Биссау) патриоттарының агаардан халдаашкынга удур камгалал салбырлары Фарим хоорайның барыын талазынга португал реактивтиг хыдыкчы-бомбалакчы ийи самолётту дүжүр аткан. Гвинеяның болгаш Ногаан Шенек ортулуктарының хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының (ПАИГК) Конакриге чарлаан дыңнадыында ынча дээн. Дүжүр аттырган ол самолёттар НАТО-нуң чагыын ёзугаар белеткээш, Португалияга шилчидип берген 40 самолёттуң санынга кирип турган деп, дыңнадыгда демдеглээн. Колонизаторлар чер кырының шериглериниң дайылдажыышкыннарын деткииринге база чурттуң хосталган девискээрлеринге удур агаардан халдаашкыннарга дузалаарынга сөөлгү чылдарда ол самолёттарны ажыглап турар.

Варшаваның чурттакчылары чыл келген тудум-на улам хөй чаа квартираларны ап турар. Польшаның найысылалында амгы үениң хөй каът бажыңнары улам көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: Варшаваның чаа кварталы.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

ОЛЬСТЕРДЕ БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Ольстерде боолаан даштар, бомбалар чазылганы катап диңмиреп турар. Белфастың хөй-хөй районнарынга англи солдаттар биле чурттакчыларның аразынга сегиржип алыышкыннар болгулаан. Ирландыларның аразында балыглатканнар бар. Англи шериглер хоорайның барыын кезээнге бажың бүрүзүн үжеп-чиндээш, «корум-чурум тургузуп» эгелээн. Тудуп хоругдаар аглаашкыннар кылган.

Белфастың хөй-хөй католик кварталдарында куяктыг транспортёрлар дола берген. Дайылдажырынга вертолёттар белен.

Кедергей дуржок протестантылар хамааты эргелер дээш демиселчилерге удур террор кампаниязын күштелдирип турар. Барыын үзелдиг дерзии идегеттерниң баштыңнары Крейг болгаш Пэйсли католиктер геттоларының чурттакчыларынга удур дерзии хемчеглер алыр бис деп, боттарының талалакчыларының Белфаска болган чыыжынга кыжаныышкынныг медеглелди кылган.

Бомбалаарын үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың ужар чүүлү Камбоджаның хосталган девискээрлеринге стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар-биле бомбалап турар. Ону АКШ-тың Оожум океан девискээринде чепсектиг күштериниң командылалының төлээзи Гонолулудан дыңнаткан.

ДЕРЗИИЛЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИ

БАМАКО. (СЭТА). Израиль Африка диңке Африканың хамаарышпас күрүнелерин көгүдүп төөредир болгаш оларның эң өжээнниг дайыннары — Мурнуу Африканың сөөк-язы ылгаар үзелдиглери-биле сүлчээлежир политикалыг. «Жен Африк» журналдың херечилеп турарын ёзугаар алырга, Египетке удур израиль эжелекчи дайынның эгелээн үези 1967 чылдан бээр Мурнуу-Африка Республиканың сионистери биле Израильдиң харылзаалары улам быжыгып, хамаарышпас Африкага айыылдыг апарган. Ол ийи ёзу-чурумунуң дем каттыштырып турары ам африканнарга онза дүвүренчиг апарган. Израиль сионистер Мурнуу-Африка Республикага боттарының чепсек бээрин сөөлгү үеде 5-тен ажыг катап көвүдеткеш, ону эмге-хаяажок боо-чепсек-биле хандырып турар. Араб чурттарның тайбың чонун кырып амдажаан израиль инструкторлар хосталга дээш африкан демиселчилерге удур демисел чорударының аргазынга мурнуу-африк өлүрүкчүлерни өөредип турар. Ийи армияның командылалдары боттарының планнарын дүүштүрүп, үргүлчү эрттирип турар ужуражыышкыннарының үезинде дуржулгазын чугаалажып турар.

Форстерниң ёзу-чурумунуң нүүрүнде Израильдиң солуттунмас эвилелчилиг болу бергенин ооң кара сагыштыг ажыл-чорудулгазы херечилеп турар. Преторияның чагырга черлери Африканың мурнуу талазынга национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарының политиказын чорудуп турар.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ ДАШТЫКЫ САДЫГ ХАРЫЛЗААЛАРЫ

Бистиң чуртувустуң Ыраккы Чөөн чүгүнге кылып үндүрген продукцияларын делегейниң 60 ажыг чурттары садып ап турар. Чыл санында саарылгаже барып турар барааннарның ниити өртээ 600 миллион доллар ашкан. Беш чыл мурнунда турганы-биле деңнээрге ам ийи катап көвүдей бергени ол. Парлалганың медээлер агенствозунуң дилээн ёзугаар ол садыг харылзааларының дугайын ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунуң Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле төлээзи Геннадий Игнатьевич Ваганов дараазында тайылбырны берген.

Даштыкы чурттарже бараан үндүр садарының дүрген өзүп сайзырааны дээрге-ле Ыраккы Чөөн чүктүң үлетпүр талазы-биле өзүп хөгжээниниң, ол черниң кайгамчык хөй бойдус байлактарын шиңгээдип алганының түңнели-дир. 250 ажыг бүдүрүлге черлери боттарының бүдүрген продукцияларын даштыкыже үндүр садып турар, оларның аразында белен барааннар — машиналар болгаш херекселдер база эвээш эвес.

Белен барааннарны үндүр садары улуг рольдуг боор бар чыдарын чугаалаар апаар.

Нефтиден кылган продуктулар, ак-демир, цемент, үс аймаа, химия болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң барааннары даштыкыже хөйү-биле үнүп турар. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда өңнүг металлдар, химия барааннары саазын болгаш целлюлоза аажок көвүдээн. Ыяш болгаш нефть продуктулары бөлбаазырадыр бүдүрүлгелерниң чаа тудуглары доозулган соонда ооң кылыглары база даштыкыже саартылар апаар.

Барааннар саарылгазы-биле чергелештир мурнундан тура-ла даштыкыже чорудуп келген чиг-эттер болур ыяш, хөмүр-даш, нефть база көвүдеп өзүп бар чыдар. Моон мынчаар сайзырап турарының ийи чылдагааны бар: бирээде, Байкалдан ыңай районнарда чиг-эт курлавыры кончуг хөй, ийиде, Оожум океан бассейнинде турар чурттар-биле узун хуусаалыг садыг харылзаалары мурнундан тура-ла туруп турган.

Мындыг чижектен алгаш көрүп болур. Ыраккы Чөөн чүктүң ыяш курлавырларын ажыглаар дээш ССРЭ биле Японияның аразында үр хуусаалыг дугуржулга беш чыл дургузунда чедиишкинниг күүсеттинип келген. Ыяш ажыл-агыйын сайзырадырынга чугула херектиг чепсек херекселдерни Япония чегдирип берип турар, а ССРЭ ол чээшкиннерниң орнунга Японияже ыяш үндүр сөөртүп турар. Мындыг садыг кайы-даа талазынга ажыктыг. Япон фирмалар — тудугга хереглээр ыяштарны, а бистиң чөөн талакы районнарывыс — сайзыраарынга немелде аргаларны ап турар. Врангель мугулдурунда терең суглуг портту тударынга, Сахалин ортулуунуң эриктеринге нефть болгаш газты дилеп тыварынга япон фирмалар база-ла үстүнде чугаалааны ышкаш дугуржулга ёзугаар киржип турар.

Бо дээрге кады ажылдажылганың бурунгаар хөгжүүр аргалыг хевири. Бис Японияже хөмүр-даш, торф, газ, тудуг материалдары дээн хевирлиг чүүлдерни үндүр сөөрткеш, ооң орнунга белен үлетпүр продукциязын, заводтарга дериглерни, далай судноларын, химиктиг болгаш амыдырал хандырылга барааннарын алыр бис.

Япония — бистиң барааннарывысты үндүр садып ап турар улуг капиталистиг чурт болур. Ыраккы Чөөн чүк социалистиг чурттарже бараан үндүр сөөртүрүн база көвүдедип турар. Эң ылаңгыя Корей Улус Демократтыг Республика биле харылзаа дыка өскен. Ыраккы Чөөн чүк кожа турары КУДР болгаш Япония-биле кожа хелбээниң садыглажыышкынын дыка калбарткан. Садыглажырының бо хевирин Австралияның, Сингапурнуң болгаш Гонконгунуң фирмалары ханы сонуургап турар апарган.

Оожум океанга ССРЭ-ниң даштыкы садыының хөгжүлдези транспорттуң эң ылаңгыя далай транспортунуң хөгжүлдези-биле холбашкан. Амгы үеде Оожум океанның эриктеринде 26 далай порттары бар, оларның эң улуглары Находка биле Владивосток. Ынчалза-даа олар амгы үениң негелделерин долузу-биле хандыра албас апарганын барымдаалааш, Врангель мугулдурунда чаа улуг хемчээлдиг портту тудуп эгелээн. Ол порт чылда 30 миллион тонна ажыг чүъкту сайгарар. Манаа 100 муң тонна ажыг деңзилиг судноларкээп болур апаар.

(ПМА).

М. Горькийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 105 чыл болганынга

1. МАКСИМ ГОРЬКИЙ ТЫВА ДЫЛДА

Александр Пушкин, Михаил Лермонтов, Тарас Шевченко, Максим Горький бистиң чогаадыкчы ажылывыстың хөгжүп сайзыраарынга кайгамчык салдарлыг болганнар. Тодаргай бөрымдаа кылдыр Максим Горькийниң дугайын чугаалажып көрээл.

Горькийниң кандыг чогаалдары тыва дылда үнгүлээнил? Бо айтырыгны тыва дыл, чогаал башкылары болгаш номчулгага хандыкшылдыг кижилер үргүлчү айтырып турар, ооң алыс утказы дыка ханы: Максим Горькийни ынак чогаалчызы кылдыр биле бергенинң херечизидир. Амгы үеде тыва дылда улуг чогаалчының он дөрт ному бар. Оларның чизе-даңзызын кылырда үнген чылын, очулдурган кижилерни бижип көргүзер бодадым. Чүге дээрге кедээде библиотека ажылдакчыларынга, хөй-хөй номчукчуларга, оон туржук сургуулдарга, студентилерге, эртемденнерге боттуг дуза чедирер чадавас боор.

«Макар Чудра база январь 9-зу», 1940. (С. Сарыг-оол очулдурган). «Максим Горькийниң шамдары», 1940. (очулдурган болгаш редакторлаан кижилерниң ады салдынмаан болду), «Кыс болгаш Өлүм», 1947. (С. Пюрбю очулдурган). «Ава», 1952. (С. Сарыг-оол очулдурган). «Хартыга дугайында ыр», 1952. (Бөлүк авторлар очулдурган). «Чаш чораанным», 1953. (С. Серен очулдурган), «Кижилер холунга чораанным», 1954. (О. Саган-оол очулдурган), «Америкада», 1954. (Бөлүк авторлар), «Мээң университеттерим», 1955. (Б. Ондар очулдурган), «Кырган-ачазы биле Ленка» 1955. (М. Моңгуш очулдурган), «В. И. Ленин», 1960. (Ю. Кюнзегеш очулдурган), «Чечен чугаалар», 1960. (А. Делгер-оол очулдурган), «Артамоновтарның ажыл-үүлези», 1965, (Сергей Пюрбю очулдурган), «Кижиниң төрүттүнгени», 1968. (Бо чыындыда мурнунда үнгүлээн очулгаларны катап парлагылаан).

Бо болза эрешгей дадзы эвес-тир. Мында Максим Горький Тывада эң-не сурагдыг, алдаржаан, салдар-хавыялыг чогаалчы дээрзин көргүзүп турар төөгүнүн барымдаазы-дыр. Улуг чогаалчының тыва дылда номнарының ниити тиражының саны 54000 бооп турарын бедии бодап көрүңер даан!

2. МЭЭҢ УГБАМ ГОРЬКИЙНИҢ МААДЫРЫ

Тыва надайның төрээн кызы Москвага өөренип чеде бергеш, Максим Горькийге ужурашкан. Улуг чогаалчы мээң угбам Кыргыс Дакий-Сүрүң биле (ам Анна Намбыраловна Торжу дээр) кожа олурупкаш, орус дылга сагыш хандыр хөөрешкен болгаш тыва херээженниң дугайында кайгамчыктыг одуруглары бижип чогаатканы бистиң аас-кежиивис. Мен чүгле чаңгыс доманты утказын очулдуруп көрейн:

«Мен дүүн Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университединге чордум... Аңаа тыва херээжен кижи көстүп үнүп келди, ооң буду «телефон» чагызындандаа артык быжыг кылдыр көзүлдү, ол буттар кырынга ол херээжен та чеже-чеже чылдар дургузунда туруп келирин канчап билир боор...». (М. Горький, Чогаалдар чыындызы, том 26, арын 60.).

Максим Горькийниң тыва чогаалчыларга көргүскен үлегери бо ышкажыл. Бодунуң чурттап, ажылдап турар үезиниң эң эки кижилериниң дугайын бижиир херек деп чүвени улуг чогаалчы айтып бергенин бистиң хоочун чогаалчыларывыс боттарының чогаалдарынга база чуруп көргүскени, аныяк чогаалчыларның, моон соңгаар-даа чуруп көргүзери — чогаадыкчы бодалдың салдары ол. С. Сарыг-оолдуң «Алдын-кыс», С. Пюрбюнуң «Чечек», В. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп чогаалдарында тыва херээжен кижиниң салым-чолун дыка шыырак бижип көргүскени Максим Горькийниң изин истээни деп өөрүп турар мен.

3. УГБАНЫҢ САКТЫЫШКЫНЫ

1931—1935 чылдарда Москва хоорайга өөренип турган, эмчиниң төп техникумун дооскан мен. Үжен үш чыл үзүктел чок эмчилеп келгеш, пенсилей берген мен. Ук-ла шаанда Улуг-Хемниң Хендергедеп аът мунупкаш, үш хондур чоруп чорааш, Кызылга чедип келген мен. Мээң кады келген өөрүм — тыва эки турачыларның командири, капитан Кечил-оол, фронтуга танкистеп чораан Михаил Конгар суглар чүве. Бо удаада силерге Максим Горькийге кажан, кала ужурашканым чугаалап берейн:

«Пролетарның улуг чогаалчызы Алексей Максимович Горькийге барык-ла 1933 чылдың кыжынында ужуражыр аас-кежии меңээ таварышкан.

Бистиң Тывадан келген болгаш Москвага өөренип турган өске-даа аймак-сөөк сургуулдарга бир хүн А. М. Горький-биле ужуражылга кежээзи болур деп чарлаан. Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университединиң хуралдаар залынче кежээкиниң чеди шак үезинде А. М. Горькийге ужуражыры-биле чорупкан бис.

Максим Горький ындырже үнүп келген. Холунда туткан саазын-даа чок. Костюмнуг. Даянгыыш чок. Узун болгаш шала бүшкүгүр. Ужун эриппкензиг салдыг. Баштай-ла А. М. Горький бодунун чуртталгазының дугайын, эртип келген оруунуң дугайын биске сонуургадып чугаалады. Ооң соонда бичии концерт болган. Концерт соонда, кажан шупту сургуулдар чапсарлап, танцылап турар үеде, А. М. Горький мээң чанымга кылаштап келгеш, хол тутчуп мендилешти. Оон мээң-биле кожалаштыр олуруп алгаш, оон мээң кайыын келгенимни, кандыг националдымны, кайда өөренип турарымны сонуургап айтырды. Бодунуң тыва чугааны, ужук-бижикти билир сен бе?»—диди. Мен Тывадан келгенимни, Москваның эмчи техникумунда өөренип турарымны чугааладым. База Тыва Арат Республика чаа сайзырап олурар чурт дээрзин, Тыва бижиктиң тывылганындан бээр үш чыл чедип турарын чугааладым. Алексей Максимович Горькийге ужуражып турган үемде таптыг-ла чээрби ийи харлыг турган мен».

Анна Торжу. 1973 чылдың март 22.

Максим Горькийге магададып мактаттырган улуг угбавыс Анна Намбыраловнаның меңээ чугаалап берген сактыышкынын «Шынның» номчукчуларынга база-ла бараалгадып сундум. Чечен чогаалга тыва херээжен кижи ёзулуг маадыр бооп шыдаарын Максим Горький эскерип кааны ол.

4. МАКСИМ ГОРЬКИЙ — ЫНАК ЧОГААЛЧЫМ

Он классты доозуп тургаш, мээң бижээн ажылымның ады ол чүве. Орус дылда грамматиктиг чазыглар эңдерик, ынчалза-даа утказы кончуг ханы болган деп, башкыларым чугаалаар чораан. Хып дээн чалыы шаамда-ла Максим Горькийниң тыва дылга үнгүлээн чогаалдарын номчааш, ооң чогаадыкчы салдарынга алзыпкан мен. Мен дугайты улуг чогаалчының «Мээң университеттерим», «В. И. Ленин», «Чечен чугаалар», «Артамоновтарның ажыл-үүлези» деп тыва дылда үнгүлээн номнарының редактору болган мен. «Марко дугайында тоолун» шымбай очулдурупкан боор мен. База «Максим Горький, номчукчуң мен» деп шүлүүм орус, тыва дылдарда парлаттынып үнгүлээн чүве.

«Кыс болгаш Өлүм» деп Максим Горькийниң чогаалын тыва дылда очулгазын номчуур туржук, харын шээжилеп ап чордум. Очулгазы дыка шынарлыг болган. Бир чамдык одуруглары ам-даа химиренип номчугулай бээр мен. Бир катап Өлүм чедип келгеш, ынакшаан оглундан Кысты чара кире баарге, ол уругнуң харыылааны мындыг.

Шимээргеве, хөөкүйнү коргутпайн көр,

Чидиг бистиг кадырыңны кыңгыратпа!

Ёзулуг ынакшыл өлүмну тиилеп турар деп утканы илереткен одуруглар кижиниң сагыжындан ыравас:

Каптагайда хүндээ чырык бурган-даа чок,

Кайгамчыктыг ынакшылдан артык от чок!

Максим Горькийниң чогаалдарын номчуурумга, кижилерге эң-не буянныг, эң-не чырыткылыг чүвени кылырынче бодалдарны хөрээмни долдур-долдур хайныктырып келир, ол болза ооң чогаадыкчы салдарының ачы-хавыназының күчүлүг дээжизи-дир.

Моңгуш КЕНИН-ЛОПСАН, чогаалчы.

ҮЛЕТПҮРҮГ АК-ДОВУРАКТЫҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫ

БИСТИҢ СПОРТЧУ АМЫДЫРАЛЫВЫС

Бистиң чуртувуста күш-культура болгаш спорт ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге улуг рольду ойнап турар. Спорт күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин чугула чепсээ, кижи бүрүзүнүң кадыкшылын быжыглаарының бир хевири апарган. Ынчангаш күш-культура болгаш спортту чон ортузунга улам ыңай сайзырадырынче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак сагыш салып турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың удуртукчулары, ында хөй-ниити организациялары күш-культура болгаш спорт ажылын массалыг болдурарының талазы-биле мурнуку чылдарга деңнээрге элээн көскү ажылдарны чоруткан.

Ону чедип алырда комбинаттың дирекциязы спорттуң материалдыг баазазын экижидеринче улуг кичээнгейни салган. Ол чок болза спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге белеткелдер чоруттунмас. Амгы үеде Ак-Довурактың чүгле Постоянный суурунда безин үш чаа спорт залы бар. Ол залдар баскетбол, волейбол, штанга көдүрер, стол теннизи ойнаар дээш оон-даа өске чугула дериглер-биле хандыртынган.

Бисте ам алды баскетбол, дөрт футбол шөлдери, 12 стол теннизи ойнаар черлер бар. 80 эжеш коньки, 200 кеталар, 40 ажыг баскетбол, 60 хире волейбол, 80 футбол мячиктери, 40 ажыг футбол идиктери, 15 эжеш бокс хол-хаптары, 200 хаак, маргылдаа үезинде кедер хептер четчири-биле бар. Ынчангаш күш-культура болгаш спортту чон ортузунга сайзырадырының бүгү таарымчалыг байдалдары тургустунган.

Амгы үеде бисте волейболдуң, баскетболдуң, стол теннизиниң, шыдырааның аар атлетиканың, чиик атлетиканың, футболдуң, бокстуң, хаактың, конькиниң, боодалганың секцияларын хөй-ниитичи тренерлер удуртуп турар. Чоннуң калбак массазын спортка хаара тудар, ылаңгыя ажылчын аныяктарны спортче хандыкшыдар ажылды чорудуп, оларны кижизидип турар «хөй-ниитичи тренерлер бисте эвээш эвес. Оларга ортумак школаның күш-культура башкызы В. Назинни, бокс секциязының удуртукчузу А. Харковенкону хостуг хүрештиң удуртукчузу Ф. Ондарны, сес чыл школазының башкызы Ф. Беликованы, комбинаттың энергоцехтиң начальниги Л. Черновту, арыглал фабриказының электриги Н. Иргитти, тудугжу Д. Салчакты болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Ак-Довурактың спортчулары спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдааларны эш хуузунуң ужуражылгаларын хөйү-биле организастап турар. Кожаларывыс Абаканның Абазаның, Минусинскиниң спортчулары-биле волейболга, баскетболга, футболга эш хуузунуң ужуражылгаларын эрттирип, арга-дуржулгавысты солчуп турар бис.

Күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер хемчеглерни ап чоруткан түңнелинде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге республикага болган маргылдааларга чедиишкиннинг киржип, волейболга, баскетболга, футболга, хостуг хүрешке ак-довуракчылар шаңналдыг черлерни ап келген. Бо чылын хоккейге республика чемпиону атты чедип алганывыс кончуг өөрүнчүг.

Амгы үеде Ак-Довурак хоорайның дөрткү кышкы спартакиадазы доостур чоокшулаан. Ооң программазында спорттуң тос хевири кирген. Ында хевир бүрүзүнге 16 командалар массалыг киржип турар, а ниитизи-биле ол спартакиадада 1 муң ажыг спортчулар хаара туттунган. Спартакиаданың спортчу маргылдааларынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү цехтериниң командалары идепкейлиг киржип, ГТО-нуң Бүгү-эвилел комплекизиниң нормаларын чедиишкинниг дужааган. Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларының 80 ажыг хуузу ГТО-нуң нормаларын дужааган. Ол чедиишкинни хоорайның спортчулары чон ортузунга чаа комплекстиң дугайында тайылбыр-массалыг ажылды эки чорудуп тургаш чедип алган.

В. БАРАХТАЕВ,
хоорайда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң инструкторy.

Комсомолчу Николай Иргит «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының электриги 5 чыл ажылдап келген. Ол үениң дургузунда Николай ажылынга кызымаан көргүзүп, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

Ол чүгле эки ажылчын эвес, а харын Ак-Довурак хоорайның эки спортчуларының бирээзинге санадып турар. Иргит конькиге, стол теннизинге улуг хандыкшылын көргүзүп, спорттуң ол хевирлеринге секцияларны удуртуп турар, бедик мергежилдиг, хөй-ниитичи тренер.

ЧУРУКТА: хөй-ниитичи тренер Николай Иргит.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХОСТУГ ХҮРЕШ СЕКЦИЯЗЫ

Хостуг хүреш — бистиң республикада нептереңгей, массалыг болуп бар чылдар спорт хевирлериниң бирээзи. Ону улам ыңай нептередип, сайзырадыр дээш хөй-ниитичи тренерлер боттарының улуг-хуузун киирип, республиканың районнарында хостуг хүреш секцияларын ажыдып, аңаа дыка хөй оолдарны хаара тудуп турар.

Ак-Довурак хоорайга хостуг хүрештиң секциязы № 41 профессионал-техниктиг училищезинге 1971 чылда ажыттынган. Оон эгелээш-ле аныяктарны быжыг тура-соруккa, эрес-дидим, аваангыр-кашпагай чорукка кижизидип, хостуг хүрештиң нарын аргаларын оларга өөредип эгеледим. Секцияга киржир улустуң саны чоорту көвүдеп, 80 кижи ажа бээрге спорт баазазын, ооң дериглгезиниң болгаш хандырылгазының четчирин барымдаалааш, ийи секцияны ажыткан бис.

Спортчу чедиишкиннер биске дораан чедип келбээн. Баштайгы үеде бистиң секцияның мөгелери республикага болгулаан улуг маргылдааларга кирипкилээш, ындыгла эки түңнелдерни чедип албайн турган. Бир чыл эрткенде бистиң кылып чоруткан ажылывыстың түңнели көстүп, республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хууда болгаш команда талазы-биле бирги чери дээш болган маргылдаазынга бистиң мөгелеривис тиилекчи болган.

Ол чедиишкин бисти улам соруп киирген. 1972 чылдың эгезинде Красноярск крайның профессионал-техниктиг училищелер аразынга болган шүүлде маргылдаазынга мээн кижизидиткен мөгелерим Алеша Хертек, Сергей Хомушку, Алексей Салчак, Саша Ооржак, Сергей Одап-оол, Олег Сат олар эки хүрежип, тус-тус деңзилеринге шаңналдыг черлерге четкеннер.

Мээң удурткан секциямга киржип турган оолдардан Алексей Салчак, Сергей Хомушку, Олег Сат олар амгы үеде бистиң төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарында шериг албанын эрттирип, кезектериниң спортчу амыдыралынга идепкейлиг киржип, хостуг хүрешке улуг чедиишкиннерлиг болуп турары меңээ кончуг өөрүнчүг. Амгы үеде бистиң секциявыста талантылыг, өзүп орар мөгелерниң саны эвээш эвес. Оларның бирээзинге Сергей Одап-оолду хамаарыштырып болур. Бо чылдың эгезинде хостуг хүрешке республиканың аныяктар аразынга болган шүүлде маргылдаазынга ол чедиишкинниг киржип, бодунуң деңзизинге бирги черни алгаш, хостуг хүрешке республиканың аныяктарының шилиндек командазынга киргеш, Тываның адын камгалап Новосибирск хоорайга болган зона маргылдаазынга хүрешкеш, бодунуң деңзизинге бешки черни ээлээн. Сергей чүгле хостуг хүреш эвес, а бокс талазы-биле база аныяктар аразынга республика чемпиону.

Бистиң мөгелеривис чүгле секциялар-биле кызыгаарлаттынмайн, а харын хүреш спортун чон ортузунга нептередип, тайылбыр ажылдарын чорудуп, хостуг хүрешке көргүзүг оюннарын база чорудуп турар. Ооң түңнелинде Ак-Довуракта, Кызыл-Мажалыкта хүреш спортунга сонуургалдыгларның саны көвүдээн. Тыва хүреш бисте кончуг массалыг. Чүгле эрткен чылдың дургузунда безин тыва хүрешке он хире маргылдаа болган.

Амгы үеде бистиң мөгелеривис «Урожай» эки, тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш удавас болур республика маргылдаазынга белеткенип турар.

Ф. ОНДАР,
хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери.

ЧУРУКТА: секцияның мөгелери тренировка үезинде.

Кичээнгейни салган

«Тыва даг-дүгү» тудуг» тудуг эргелелиниң тудугжулары хоорайның спортчу амыдыралынга идепкейлиг киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Ооң бир херечизи хоорайның дөрткү кышкы спартакиадазынга массалыг кирижкенивис болур. Аңаа шыдыраага үшкү, волейболга ийиги, хаакка үшкү, хоккейге бирги черлерни ээлээн бис. Тудуг эргелелиниң парткому, ажылчын комитеди спорт ажылынче чогуур кичээнгейни салып турар.

Тудуг эргелелиниң бригадалары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынче кирип тургаш, ГТО-нуң Бүгү-эвилел комплекизиниң дужаалгазын база бир кол көргүзүг кылдыр санааш, боттарының социалистиг хүлээлгелеринде киирген. Бо хүннерде спорттуң кышкы хевирлеринге ГТО дужаалгазы тудуг эргелелинде организастыг чорул, доостур чыгаан.

Бистиң ажылывыска спорт улуг идигни берип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге дузалап турар. Ооң бир чижээнге Ленин орденниг Даңзырык Калдар-оолга удурткан бистиң быжаңчы-бетонщиктер бригадазын ап болур. Бригада эрткен ийи айда багай эвес ажылдап, планныг онаалдазын 101,7 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 3 хуу бедээн. Бригадада спортка хандыкшылдыг, талантылыг спортчуларның саны эвээш эвес. Алексей Сержини, Довуд Ортун-Назынны болгаш өскелерни-даа улуг чоргаарал-биле адаар бис.

Республиканың мячилиг хоккейге бирги чери дээш Ак-Довуракка болган маргылдаага бистиң хоорайның «Асбест» командазы чедиишкинниг ойнап, республика чемпиону болган. Ол командада бистиң тудугжуларывыстан дөрт кижи ойнап турар. Мен команданың капитаны болуп ойнадым. Моон алгаш көөрге бистиң тудуг эргелелинде спортка мергежилдиг аныяктарның саны хөй.

Дыштаныр хүннерде бистиң тудугжуларывыс волейболга, баскетболга, стол теннизинге эш хуузунуң ужуражылгаларын эрттирип, спортчу мергежилин бедидип турар.

С. САРЫГ-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжузу.

Шыдыраа

ИЙИ САЛЫГ

«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону ат дээш маргылдааның ийиги салы эрткен.

Новосибирьжилер В. Заусаев биле А. Панюкин ийиниң салы хайымнашкан. М. Хомушку мастерге кандидат П. Отурцовка удур сицилиан камгалал-биле ойнааш, чазыг көштер кылгаш, дүжүп берген. В. Пальчиков биле П. Беркович хайымнашкан.

Республика чемпиону Н. Шишигин биле «Спартак» чемпиону Л. Мохов бот-боттарын утчуп чораан болгаш оваарымчалыг ойнааннар. Оларның салы соңгаарлаттынган.

Ю. Быков бодунуң чаңгыс чер-чуртуу М. Адыг-оол-биле ойнаан. Соңгаарлаткан салыында Адыг-оол удуп алыр аргалыг. К. Саян Новосибирск областың «Труд» ниитилелиниң чемпиону П. Соколовка уттурган. Оюн үргүлчүлээр.

О. ИРГИТ.

телевидение

МАРТ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

16.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Кабулга даалга» Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 17.05—Өңнүг телекөргүзүг. «Силерниң саналыңар». 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Телемедээлер. 18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—«Коргуш чокка». Уран-чечен фильм. 20.30—Литература беседалары. «Чогаалчы болгаш беш чыл». 21.20—21.30—Чапсар. 21.30—«Делегей панорамазы». 22.00—«Оперетта кежээзи». Программада Ж. Оффенбахтың опереттаарындан үзүндүлер. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, биче хар болгаш чаъс чаар. Янзы-бүрү утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 10—14 метр, барыын районнарга 15-19 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—8, өскелеринге 4—8 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, биче хар чаар. Соңгу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 10—14 метр болур. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

МАРТ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чебурашка» 13.30 (биче залга), «Чурттаарынга оожургалдан бериңер» 16.30 (биче залга), «Мен—Тянь-Шань мен» (1-ги, 2-ги серияллары) 12.40, 15.20, 18.20, «Аза дээрбезинде шулбустуң чалчалары» 10.40, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Граф турлааның буузундуларында» 11.00, «Боолуг болзумза» 13.10, «Хатка удур» 15.00, 16.45, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын дүлгүүр» 11.20, «Үш мушкетерлар» (1-ги, 2-ги серияллары) 13.00, «Чес суурга» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» 9.00, 14.30, «Алдын мыйыстар» 10.50, 14.30, «Беженге бежении» 16.40, 18.30, 20.30 шактарда.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүнениң иштики үш хуу ойнаашкынныг чээжкиниң талазы-биле ойнаашкыннарның 54 дугаар тиражы марттың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-ден 5000 рубль чедир түңнүг ойнап алыр 376 муң ойнаашкыннар болур. Ооң иштинде:

Удуг хемчээли:	Ойнаашкыннар саны:	Ойнаашкыннар түңү: (рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шупту	376000	
Ойнаашкыннарның ниити түңү		20502400

Бо чээшкиниң талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Чээшкиниң облигацияларын акшаалга кассалары хостуг садып турар болгаш садып ап турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажылагы килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Гираж 15453. Чагыг № 699.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00545.